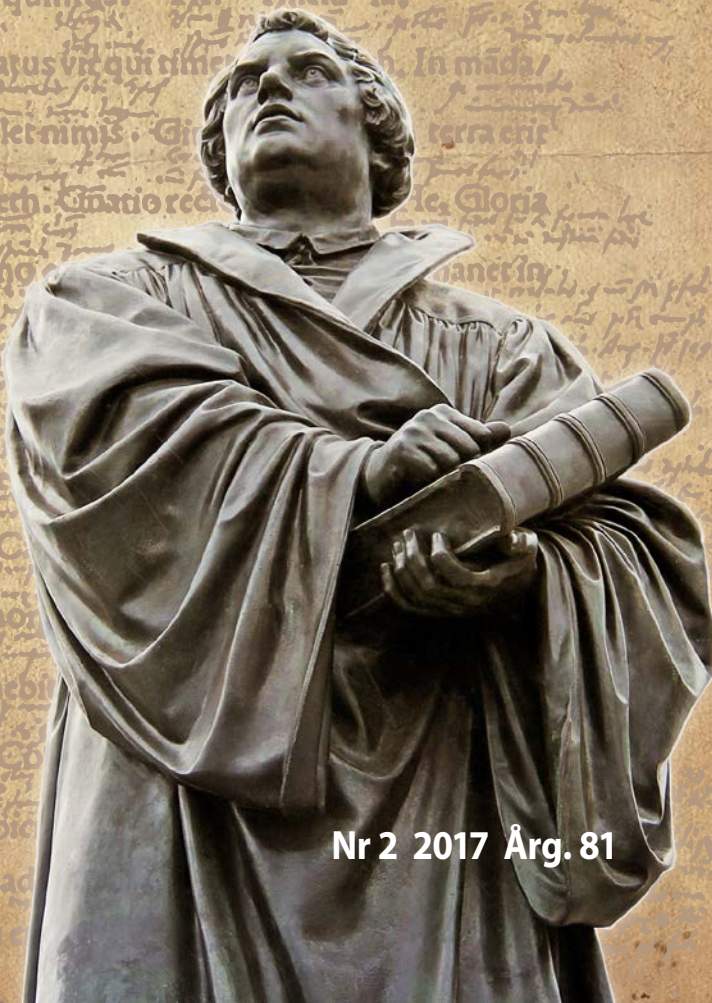

Biblicum

– tidskrift för biblisk tro och forskning

- Varför finns ondska?
- Spikar, krona, kors
- Världens äldsta alfabet
- Luther och toleransen
- Folkväckelsen dröjer

Nr 2 2017 Årg. 81

INNEHÅLL

Redaktionellt	49
Varför finns ondska, lidande och död? Stefan Hedkvist	50
Spikar, krona, kors. John A. Braun	56
Jesu översteprästerliga förbön – del III. Egil Edvardsen	59
Kunde Mose skriva med hjälp av en alfabetisk skrift? SE	64
Luther och toleransen. Gottfried Herrmann	71
<i>Frågor och svar</i>	89
<i>Utblick över samtiden</i>	91

BIBLICUM – tidskrift för biblisk tro och forskning

Ansvarig utgivare: Stefan Hedkvist

Redaktör: Seth Erlandsson

Redaktionskommitté: Seth Erlandsson, Stefan Hedkvist, Egil Edvardsen, Ola Österbacka och för layout mm Kjell Petter Bakken.

Tidskriften utkommer med fyra nummer per år.

Prenumerationspris: 250 svenska kr (stud. 150 kr)

Prenumeranter i Norge: 290 norska kr (stud. 200 NOK)

Prenumeranter i Danmark: 270 danska kr (stud. 190 DKK)

Prenumeranter i Finland och övriga Europa: 36 Euro (stud. 25 EUR)

Våra portokostnader för fyra nummer (som är inkluderat i pren. priset) är f.n.:

Inom Sverige 26 kronor, utanför Sverige minst 96 kronor.

Prenumerationer och gåvor betalas till Handelsbanken med följande IBAN-nummer:

IBAN: SE34 6000 0000 0003 0532 0718 (efter SE34 följer sålunda fem siffergrupper med fyra siffror i varje grupp). Vårt bankkonto: Handelsbanken, clearing: 6806, kontonummer 305 320 718 . **BIC/SWIFT: HANDSESS** behöver anges för betalningar utanför Sverige.

I Sverige kan även fortsättningsvis vårt bankgiro 251-4701 användas.

I Norge finns kontot DnB NOR 7877.08.15400 ännu en tid men kommer så småningom att avvecklas.

Tidskriftens och bokförlagets expedition:

Biblicum, Hantverkaregatan 8 B, SE-341 36 Ljungby.

E-mail: biblicum@biblicum.se Biblicums webbutik: forlag.biblicum.se

Redaktionens adress:

Seth Erlandsson, Vitmåragatan 9 B, SE-722 26 Västerås

E-mail: seth.erlandsson@tele2.se

Glöm inte anmäla adressändring till expeditionen!

BIBLICUM

tidskrift för biblisk tro och forskning

2/2017

REDAKTIONELLT

Mot bakgrund av ondskan i världen och förfärliga terroråd aktualiseras frågan: *Varför finns ondskan, lidande och död?* Många vet inte och är rådvilla. Ta noggrant del av Bibelns tydliga svar som Stefan Hedkvist lyfter fram i detta nummer! Berättelsen om syndafallet är inte en saga, inte heller en symbolisk berättelse. Bibelkritiken har sedan länge tutat i blivande präster och pastorer att Moseböckerna är otillförlitlig, ja, att Mose knappast ens funnits och i varje fall inte kunnat skriva och teckna ned *verkliga, historiska händelser*. Han hade ju inte tillgång till någon alfabetisk skrift har man påstått och påstår alltjämt.

I detta nummer presenterar vi *en sensation*: en forskningsrapport som visar att Mose är väl förankrad i historien och hade tillgång till världens äldsta alfabet!! Inskrifter äldre än Mose och samtida med Mose har dechifferats och bekräftar Moseböckernas uppgifter. Artikeln "Kunde Mose skriva med hjälp av en alfabetisk skrift?" är värd ett grundligt studium.

I anslutning till årets lutherjubileum tar professor Gottfried Hermann upp ämnet "Luther och toleransen" på ett verkligt klagörande sätt. Låt inte den långa och grundliga artikeln förskräcka!

Som vanligt försöker vi besvara frågor som bibelläsare undrar över, bl a: "Varför hatar världen Jesus och Jesustroende?" (se Egil Edwardsens utläggning av Jesu översteprästerliga förbön!). Har inte Jesus tagit straffet för våra synder och är Luthers "Nåden allena, tron allena och Skriften allena" obibliskt? (se Utblick!). Vad menas med "trädet med kunskap om gott och ont" (1 Mos 2)?

Välkomna till ett nytt spännande nummer och tack för ert stöd! Gåvoredovisning kommer i nästa nummer.

Red.

Varför finns ondskan, lidande och död?

av Stefan Hedkvist

Varifrån kommer allt det onda här i världen? Det är en fråga som väl alla ställt sig. Varje dag blir vi påmind om det onda. Nyhetsprogrammen meddelar dagens onda händelser som skett ute i världen. Varifrån kommer allt lidande? Varför finns det terrorister som tar oskyldiga människor med sig i döden? Varför dör människor i svält, katastrofer och krig? Till slut frågar vi, varför finns döden över huvud taget?

Det tredje kapitlet i 1 Mosebok ger oss svar (slå upp och läs det!). Detta grundläggande och lärorika kapitel ger inte alla svar men tillräckligt för att vi ska förstå oss själva och vad som händer i världen. Bibeln talar inte om för oss hur det onda kunde uppstå i en skapelse som var fullkomligt god. Men den berättar att det först skedde ett syndafall bland änglarna. Den berättar om änglar som inte bevarade sin höga ställning utan övergav sitt rätta hemvist. Vi förstår att när händelserna i 1 Mos 3 sker så har redan fallet bland änglarna inträffat. De onda andarnas furste identifieras i Bibeln med den ande som talade till Eva genom ormen. Satan kallas den "gamle Ormen" och Jesus säger att han är en lögnare "från begynnelsen". Det var Satan som ljög för Eva.

Berättelsen om syndafallet är inte en saga. Det är inte heller en symbolisk berättelse. Frukten är inte en symbol för allt som är tabubelagt i människors traditioner. Nej, när vi läser berättelsen ska vi låta ormen förbli en orm, Adam och Eva ska vi låta förbli de första människorna, trädet ett träd och frukten en frukt. Adam och Eva är historiska personer och Första Mosebok återger verkliga händelser i deras liv. Det bekräftas också av släkttavlorna i Bibeln. Evangelisten Lukas återger Jesu härstamning ända tillbaka till Adam. I Krönikeböckerna finns det också en släkttavla som börjar med Adam. Vår gren av mänsklighetens släktträd avgrenade sig efter syndaflo den. Alla människor har ett gemensamt ursprung som går tillbaka på Adam och Eva. Oavsett kultur, språk och hudfärg är vi alla av samma kött och blod. Och varken vi eller Jesus härstammar från några sagofigurer.

Låt oss nu höra vad som hände en dag i historiens början. Ormen var listigare än alla djur på marken som Herren skapat. Ormen började tala till Eva. Vi vet inte hur Eva uppfattade situationen. Hon visste att ormar inte har stämband och inte kan tala. Vem var det då som talade genom ormen? Vi vet inte om hon kände till fallet bland änglarna. Vi vet inte om hon kände till Satans existens. Hon hade antagligen inte fått samma upprepade varningar som vi får i Skriften att vara vaksamma mot djävulen och akta oss. Hon nalkades det märkliga fenomenet med påfallande godtrogenhet.

Men vi ska inte vara så snara att kritisera Eva. Då är det mer på sin plats med självkritik. Fast vi sett resultatet av Evas godtrogenhet, och trots alla varningar i Skriften, kännetecknas vi ofta av bristande vaksamhet. Faktum är att vi ofta kommer i samma situation som Eva och handlar ännu mer dåraktigt. Gång på gång luras vi att lyssna till en lögnaktig röst i våra hjärtan. Många gånger förstår vi inte att rösten som lockar oss är Satans – inte förrän det är för sent och vi redan fallit. Gång på gång blir vi frestade och förledda att bryta mot Guds bud. Varje dag måste vi be: *Herre, förlåt oss våra skulder.*

Vi ska inte kritisera Eva med oss själva som referens. Men om vi däremot tar Jesus och hans exempel som referens så kan vi säga vad Eva borde ha förstått och gjort. Satan ligger bakom allt tal som sätter Guds ord i tvivelsmål. Vi ska inte låna våra öron till sådant tal. När Jesus blev frestad höll han fast vid Guds ord, avvisade Satan och gav Gud äran. Så borde också våra första föräldrar ha gjort. Och så borde vi också göra.

Eva gjorde tvärtom. Hon höll inte fast vid Guds ord, hon avvisade inte Satan och hon gav inte Gud äran utan ville själv bli som Gud. Det innebär att fallet redan skett i hennes hjärta innan hon tog av den förbjudna frukten och åt. Så är det också med våra synder. Vi kan aldrig säga: ”Det råkade bara bli så”, ”tungan råkade bara säga så”, eller ”det var någon annans fel att jag gjorde så”. Inget ont ord sägs och ingen ond handling görs som inte först varit i människans hjärta, intellekt, känsla och vilja. Det var inte frukten från det förbjudna trädet som orenade Adam och Eva när den kom in i munnen. Nej, Jesus säger: *För från hjärtat kommer onda tankar, mord, äktenskapsbrott, sexuell omoral, stöld, falskt vittnesbörd och hädelser. Sådant gör människan oren.*

Satan sådde tvivel på Guds ord och Guds godhet i Evas hjärta. Angreppet skedde först på det intellektuella planet. Satan konstruerade en motsägelse för förnuftet. Det var som om han sa till Eva: ”Tänk efter,

om Gud missunnar er frukten av ett träd som kan ge er så stor lycka så kan han inte vara god. Om Gud däremot är god så kan hans ord inte vara allvarligt menade. Om han är god skulle han aldrig missunna er något eller säga nej. Han vill ju att ni ska vara lyckliga. Antingen är Gud inte god eller så är hans ord inte sant.” Denna konstruerade motsägelse blev en källa till tvivel på Guds ord i Evas hjärta.

Detta är egentligen samma slags angrepp som Satan fortfarande gör när han frestar människor. Satan är väldigt intelligent – mycket listigare än vi. Ett exempel på hans överlägsenhet eller vår dumhet är att han inte behövt ändra taktik på tusentals år och fortfarande överlistar så många med samma gamla taktik. Han vill få oss att ställa frågan: ”Varför ska vi neka oss själva den lycka vi vill ha eller förneka andra den lycka de vill ha? Gud kan inte vara kärleksfull om han förbjuder oss något vi gärna vill ha. Om han å andra sidan är kärleksfull så kan hans bud inte vara allvarligt menade. Om Gud är kärleksfull vill han att vi ska bli lyckliga. Då kan han inte på allvar förbjuda oss något eller neka oss något. Vem blir lycklig av ett förbud eller ett nej?”

Satans framgångsrika frestelse påverkade inte bara Evas intellekt utan också hennes känsla och vilja. Sedan hon lyssnat till ormen var hennes glädje inte längre att göra Guds vilja. Den förbjudna frukten blev nu en fröjd för ögat. Hennes vilja påverkades också. Hon ville inte längre lyda Gud utan ville själv bli som Gud. Allt detta skedde i hennes intellekt, känsla och vilja före den syndfulla handlingen. På frågan: ”Vad var människans första synd?”, är det alltför enkelt att svara: ”De åt av den förbjudna frukten.” Före handlingen hade otrons intagit intellektet, känslan och viljan. Den första synden var otrons synd.

Adam och Eva tog sedan frukten och åt. Deras ögon öppnades, precis så som Satan sagt skulle ske. Men av en ljus framtid blev det inget. Resultatet blev inte som de hoppats. Istället började ett liv i skam och rädsla.

De märkte först att de var nakna och försökte skylla sig för varandra. Adam och Eva hade varit nakna tidigare utan att skämmas. Varför började de skämmas nu? Att man och hustru är nakna inför varandra är väl inget att skämmas för. Nej, men det var nog inte heller nakenheten i sig som de skämdes för utan den nya erfarenhet de gjorde. Det var insikten om att de inte längre ville eller kunde kontrollera sin sexualitet i enlighet med Guds vilja. De hade blivit egoister.

Drivna av det dåliga samvetet gömde de sig när de hörde Gud vandra

i trädgården. Glädjen tillsammans med Gud hade ersatts av en förskräckelse som gjorde att de ville komma så långt bort från Gud som möjligt. Många människor försöker hantera det dåliga samvetet på samma sätt idag. Bara en påminnelse om Guds existens räcker för att aktivera det dåliga samvetet så att det ger obehagliga känslor. Därför känns det bäst att hålla sig borta från Gud och helst inte alls tala om honom.

Det var dåraktigt av Adam att tro att han skulle kunna gömma sig för Gud. På samma sätt är det dåraktigt av människor idag att tro att man kan komma undan sitt ansvar genom att hålla sig undan allt som påminner om Gud och hans ord.

När Adam såg att han inte kunde gömma sig prövade han ett annat sätt att lösa syndens problem. Det har också människor upprepat genom historien. Han skyllde ifrån sig. Han skyllde på Eva och ytterst på Gud. Han menade att det var någon annan som borde ställas till svars, men inte han.

Guds metod att hantera syndare var att leta fram dem från deras gömställen och konfrontera dem med deras synd. Det gör Gud än idag genom sin lag. Han avslöjar oss som syndare. Det gör han för att vi ska ta emot den räddning som bara han kan ge.

Problemet med synden går inte att lösa på människors sätt, genom att gömma sig, förneka synden eller skylla ifrån sig. Gud visade våra första föräldrar att det inte ens var deras uppgift att lösa syndens problem. De skulle inte ens försöka frälsa sig själva. De var istället föremål för en frälsning som en annan skulle utföra. Gud förutsade att det skulle komma en hjälte som skulle krossa Satans makt. Gud lovade våra första föräldrar en Frälsare.

Gud sa till ormen: *Jag ska sätta fiendskap mellan dig och kvinnan och mellan din avkomma och hennes avkomma. Han ska krossa ditt huvud och du ska hugga honom i hälen.* Detta är evangeliets religion som funnits från begynnelsen och ska bestå i evighet. Den består i förtröstan på den som Gud utvalt och hans ställföreträdande frälsningsgärning. Detta är den enda sanna tron som kan frälsa oss från synden. Trosföremålet i evangeliets religion är Frälsaren som skulle födas av en kvinna (enligt Jesaja 7 en utvald jungfru) och som skulle krossa djävulens makt. Det skulle ske till ett högt pris. Han skulle själv bli huggen och utgjuta sitt blod.

Genom denna tro blev våra första föräldrar frälsta. Vi blir frälsta på samma sätt. Bibeln uppenbarar att Jesus, jungfru Marias son, är den Frälsare Gud utlovade redan i historiens begynnelse. Han har köpt oss

från alla synder, från döden och djävulens makt med sitt helig och dyra blod och sitt oskyldiga lidande och sin offerdöd. Det är genom tron på hans gärning vi blir frälsta.

Sedan Gud lovat våra första föräldrar en Frälsare lade han på dem syndens konsekvenser. De skulle få uppleva smärta och möda den tid de levde tills de vänder åter till den jord de blivit tagna från.

Nu har vi fått svaret på varifrån allt det onda här i världen kommer och varför det finns ondska, lidande och död. Det är allt konsekvenser av människans synd. Förutom den smärta och möda som människor inte råder över utan som tillfogas oss av jordens törne och tistel, sker också mycket ont på grund av människans nya sätt att agera: att söka sin egen lycka genom att överträda Guds bud, och på andras bekostnad.

Syndens konsekvenser var en trosprövning för Adam och Eva, liksom det är för oss. Vi får lära oss tro att Jesus Kristus frälst oss från alla våra synder fast vi ser synden i våra liv. Vi får lära oss tro att vi är frälsta från döden fast vi känner den i vår kropp. Vi får lära oss tro att vi är Guds älskade barn för Kristi skull fast vi får känna smärta. Vi får lära oss tro på Guds löfte fast löftets sanning inte kan bekräftas med våra sinnen. Adam och Eva hade tvivlat på Guds ord fast de fått allt. Nu fick de lära sig förtrösta på Guds löfte fast de blev fräntagna allt, ja, själva livet.

Adam gav uttryck för sin tro genom att ge sin hustru namnet Eva som betyder liv. Frälsaren skulle genom att "krossa ormens huvud" erbjuda det sanna livet åt alla människor och denne unike Frälsare (enligt Jesaja 9 "Mäktig Gud") skulle födas av kvinna. Gud visade sin omsorg om de fallna människorna genom att ge dem kläder av skinn. På samma sätt ska vi tro att Gud uppehåller oss varje dag och ger oss allt vi behöver till kropp och själ endast därför att han är vår gode Fader i himlen och inte för att vi på något sätt förtjänat det.

Till slut berättas det också om hur Gud drev ut Adam och Eva från trädgården. De var tydligen ovilliga att gå eftersom Gud fick driva ut dem. Det skedde för att de inte skulle räcka ut handen och även ta av livets träd och så äta och leva för evigt. Livets träd hade Gud inte förbjudit dem att äta av. Före syndafallet fick de fritt äta av livets träd. Men sedan de fallit i synd skulle det ha varit ödesdigert. Det skulle ha gett dem en evig tillvaro som syndiga människor med ett fördärvat intellekt och en bortvänd vilja. Det skulle ha gjort ondskan permanent. Därför drev Gud ut dem och satte keruberna och det flammande svärdets lågor för att bevaka vägen till livets träd.

Tack och lov säger vi. Den väg Gud utstakat för oss är mycket bättre. Vår väg till paradiset går genom tistel och törna, genom död till liv. Tack och lov att det inte finns någon medicin som ger oss en evig tillvaro som syndare. Den syndiga naturen i oss ska dödas varje dag och den ska en dag fullständigt dö, för att vi ska uppstå förhärligade, fria från synd och alla brister. Vår väg går i Frälsarens fotspår, genom död till liv. Men en dag i det himmelska paradiset, sedan vi genom döden befriats från fördärvet i vår natur, ska vi fritt få äta av livets träd.

Berättelsen om Adams och Evas syndafall är inte en exempelberättelse. Det är inte bara ett varnande exempel: ”Så går det när man syndar.” Nej, händelsen hade djupgående konsekvenser för alla människor. Vi härstammar alla från Adam och Eva. De blev syndare och vi föds lika dem. Berättelsen ger en förklaring till det onda i världen och synden i oss själva. Den förklarar för oss varför smärta, lidande och död kom in i Guds goda skapelse.

Men den visar också på den enda räddningen som finns från synd och död för alla människor. Det finns en enda sann religion som kan frälsa och det är den Gud förkunnat från början. Det är tron på löftet om Frälsaren som skulle födas av kvinna och krossa ormens välde. Vi är privilegierade som lever i en tid då Gud gett oss hela uppenbarelsen om den underbara frälsning han utlovat från begynnelsen. Det fick våra första föräldrar bara en glimt av. Men den glimten räckte för deras frälsning. Ingen ska komma på skam som flyr till Frälsaren Jesus Kristus, oavsett i vilken tid och på vilken plats han lever.

Spikar, krona, kors

av John A. Braun

Skriv inte judarnas kung, utan att han har sagt: Jag är judarnas kung. Pilatus svarade: Det jag skrivit har jag skrivit (Joh 19:21–22).

Judarna hade lyckats. De hade bestämt sig för att döda Jesus sedan han hade uppväckt Lasarus från graven. De hade kommit fram till att en man måste dö för att den judiska staten skulle bevaras. Deras sammansvärjning hade uppnått sitt syfte. De ville gripa Jesus i frånvaro av den stora folkhop som hade mött honom på palmsöndagen. De hade fått oväntad hjälp av en av Jesu lärjungar. Innan någon folkhop kunde samlas till stöd för Jesus hade de själva fått ihop en mängd människor som krävde hans död. Romarna och Pilatus hade blivit inblandade i sammansvärjningen, och det betydde att judarna inte hade orenat sina händer med en smutsig avrättning. Det gjorde romarna. Det var nästan perfekt.

På torsdagskvällen efter påskmältiden hade judarna och några romerska soldater följt med Judas till en lugn trädgård alldeles utanför stadsmurarna i Jerusalem. Judas visste att Jesus skulle vara där med sina lärjungar. Han gick ofta dit på väg ut från staden. Beväpnade med svärd, klubbor och facklor hade de avbrutit Jesus i hans böner och fängslat honom. Folkmassorna som judarnas ledare fruktat för var borta. De som hade kommit för att fira påsken var tillsammans med familj och vänner. I hela Jerusalem hade pilgrimerna avslutat påskmältiden och gått och lagt sig. I Getsemanes trädgård hade truppen som sänts för att fångsla Jesus bundit honom och fört honom genom de mörka och tysta gränderna till Kaifas palats.

De störtade in på gårdsplanen framför palatset omkring klockan 2.00 på natten. Medan staden sov stod Jesus först inför Hannas och sedan inför Kaifas. När översteprästen ställde Jesus under ed sa han sanningen och bekände att han var Messias, Guds Son. I sin upprördhet över Jesu svar rev Kaifas sönder sina egna kläder och förkunnade att

Jesus var skyldig till döden. De hade inget skäl att gå vidare: Jesus hade sagt sig vara Messias och Guds Son. Soldaterna misshandlade Jesus och höll honom bunden tills gryningsljuset började tränga fram. När tuppen förebådade det första dagsljuset förde de Jesus inför Stora rådet. De måste fälla domen en andra gång i dagsljus för att offentliggöra allt. Förhöret tog allt som allt ungefär femton minuter. De dömde honom en gång till.

Därefter lämnade de översteprästens palats och tågade med Jesus genom Jerusalems tomma gränder till Pilatus gård. De som hade firat påskalamshögtiden i Jerusalem steg inte upp tidigt dagen efter festen. Det var bara ett fåtal som märkte av ståhejet på gatorna. Men judarnas ledare hade planerat för dessa händelser och uppåddat en hop av sitt eget folk för att de skulle stå inför Pilatus och skrika att Jesus måste dö. Pilatus väntade redan på dem. Hans rättegångsförhandlingar började i gryningen, och judarna hade berättat för honom att de skulle komma dit med Jesus för att få honom dömd. Mellan klockan 7.30 och 8.00 hade judarna Pilatus order om att Jesus skulle korsfästas.

De hade lyckats. Inga andra människor än de som de själva hade hetsat upp för att kräva Jesu död hade kommit till rättegången. Innan staden vaknade till liv dagen efter påskalamshögtiden hade Jesus blivit dömd och förts ut för att avrättas. Simon var en av dem som började komma tillbaka till staden, men redan vid niotiden var Jesus fastspikad på korset utanför Jerusalem. Vad judarna beträffade var det för sent för någon eller något att ändra händelsernas gång. De kunde till och med säga att om Jesus var Messias så skulle inte Gud ha tillåtit att romarna korsfäste honom.

Det var nästan perfekt. Den enda svaga punkten var det anslag som Pilatus lät sätta upp på Jesu kors. Där stod: *Jesus från Nasaret, judarnas kung*. Det kanske var Pilatus sätt att räcka lång näsa åt judarna. Deras ledare ville ändra på anslaget. Folket som började vända tillbaka till staden fick inte tro att Jesus var Davids son, judarnas kung. Nej, Jesus hade bara sagt att han var judarnas kung. Och vilket dilemma det skulle bli för dem och alla judar om romarna verkligen hade avrättat deras kung. Anslaget tillkännagav romarnas herravälde över dem. Det såg ut som om Pilatus var den som skrattade sist, och han tänkte inte ändra på anslaget.

Men Guds plan var perfekt. Jesus var judarnas kung. Han var Messias och Guds Son alldeles som han bekände inför Kaifas. Gud hade

planlagt dessa händelser långt innan judarnas ledare föddes. De gammaltestamentliga profeterna hade skrivit om Jesus. Sakarja skrev om Jesu intåg i Jerusalem: "Se, *din kung* kommer till dig, rättfärdig och segerrik är han. Han kommer ödmjuk, ridande på en åsna, på en åsninnas föl" (Sak 9:9). Jesaja skrev att han blev hemsökt, slagen och pinad (Jes 53:4). David skrev om soldaterna som delade hans kläder mellan sig (Ps 22:19). De gammaltestamentliga skrifterna är fyllda av hänvisningar till dessa händelser.

Detta var Guds plan i Edens lustgård när han lovade att Satan skulle krossas. De många hundra åren hade inte ändrat på Guds plan. Långfredagen förde alla hans planer till sin storslagna fullbordan. Guds plan var perfekt. Jesus korsfästes. Davids sons tron var ett kors utanför Jerusalem. Jesus var verkligen judarnas kung. På grekiska, latin och hebreiska var det så. Alla kunde förstå åtminstone ett av dessa språk och läsa anslaget. Alla behöver få veta att Guds plan var helt och hållet genomförd, precis så som han hade gett tillkänna genom profeterna flera hundra år tidigare.

Ur boken "Upp till Jerusalem" av John A. Braun (övers. Birgitta Erlandsson),
Biblicums förlag 2000.

Jesu översteprästerliga förbön

(JOH 17) – DEL III

av Egil Edvardsen

Nu skulle alltså Jesus lämna sina lärjungar. Han skulle fysiskt lämna den här världen och gå till Fadern medan de skulle bli kvar i världen. Han säger till sin himmelske Far: *Nu kommer jag till dig. Men jag säger det här medan jag är kvar i världen, för att deras hjärtan ska vara fyllda av min glädje* (vers 13). När Jesus ber sin bön gör han det medan lärjungarna hör på. Jesus hade flera gånger tidigare samma kväll sagt till dem att han skulle lämna dem och gå till Fadern (se t ex Joh 14:2; 16:5; 16:28). Men det betydde inte att de skulle bli kvar som ”föräldralösa barn” (Joh 14:18). Han skulle nämligen sända dem ”en annan Hjälpare”, den helige Ande som skulle vara hos dem för alltid (Joh 14:16–17). Därför behövde de inte sörja och frukta. Tvärtom, de kunde glädja sig i fullt mått.

Men denna glädje skulle de äga mitt i en värld som skulle hata dem. Jesus fortsätter: *Jag har gett dem ditt ord och världen har hatat dem, för de tillhör inte världen liksom inte heller jag tillhör världen* (vers 14). Jesus hade gett lärjungarna sitt dyrbara ord. Genom detta ord skulle han ge dem kraft och mod. Samtidigt skulle de sprida detta ord vidare ut i världen. Mitt i den värld som skulle hata dem, förfölja dem och stå emot dem på alla sätt, skulle de alltså trofast förkunna detta ord som Frälsaren hade gett dem.

Varför skulle världen hata lärjungarna? Därför att de inte var av världen, liksom inte heller Jesus var av världen. Verbet som i den norska översättningen 2011 är översatt ”lagt dem for hat” (SFB ”har hatat dem”) står i en ingressiv aoristform. Det betyder att så snart människor kommer till tro på Jesus börjar världen att hata dem. Hat är de otroendes reaktion på tron. Världen kan inte tåla den sanna tron på Frälsaren Jesus Kristus. Också detta hade Jesus tidigare talat om med sina lärjungar. Han hade sagt: ”Om världen hatar er, ska ni veta att den har hatat mig före er. Hade ni tillhört världen, skulle världen ha älskat er som sina

egna. Men ni tillhör inte världen, utan jag har utvalt er och tagit er ut ur världen. Därför hatar världen er” (Joh 15:18–19). ”En lärjunge står inte över sin lärare, och en tjänare står inte över sin herre. . . Om husets herre blir kallad för Beelsebul, hur mycket mer ska då inte hans tjänare bli det?” (Matt 10:24, 25).

Reaktionen från världen har sin grund i det faktum att de kristna på samma sätt som deras Herre är annorlunda än världen. Jesus säger att de inte är ”av världen”. De troende är födda på nytt. Av bara nåd har de fått en ny natur som Gud har skapat. De är inte av världen men av Gud. Världen ser att de kristna är annorlunda. Därför föraktar och hatar världen de kristna. Luther säger att ”världen vill korsfästa allt som är av Gud”.

Man skulle kanske vänta sig av allt det som Jesus sagt om världens hat mot de troende att han skulle be sin himmelske Far att skona lärjungarna genom att ta bort dem från världen. Men det gör han inte. Tvärtom säger han: *Jag ber inte att du ska ta dem ut ur världen, utan att du ska bevara dem från det onda. De tillhör inte världen, liksom inte heller jag tillhör världen* (verserna 15–16). Orsaken till detta anger han i vers 18: *Såsom du har sänt mig till världen, så har jag sänt dem till världen.*

Lärjungarna har ett uppdrag att utföra. De ska vara budbärare för Jesus i världen. Strax innan han lämnade dem sa han: ”Gå ut i hela världen och förkunna evangeliet för hela skapelsen” (Mark 16:15). Lägga märke till detta: Det är i den värld som hatar och förföljer dem som de ska gå ut och förkunna det glada budskapet om frälsningen i Jesus Kristus. Därför ber inte Jesus att Fadern ska ta bort dem från världen utan att han ska bevara dem medan de är i världen och utför sitt heliga, från Gud givna uppdrag.

Som kristna är vi *i* världen men inte *av* världen. Det betyder att vi inte ska skilja oss kroppsligt från världen och dra oss fullständigt bort från allt det som har med världen att göra. Paulus berör detta i 1 Kor 5. Där säger han att han skrev i ett annat brev till dem att de inte skulle ha något att göra ”med sexuellt omoraliska människor” (1 Kor 5:9). Sedan säger han i vers 10: ”Jag menade inte alla omoraliska människor här i världen, inte alla giriga och utsugare och avgudadyrkare. Annars hade ni behövt lämna världen! Men nu skriver jag till er att ni inte ska umgås med den som kallar sig broder och är sexuellt omoralisk, girig ...” (1 Kor 5:10–11).

När Jesus säger att de kristna inte är av världen menar han alltså inte

att de ska leva helt tillbakadragna och isolerade från världen. Men genom att de är födda på nytt av Gud har de en annan natur än världen. De har fått en ny vilja och en ny inställning till världen. En troende är inte först och främst upptagen av det som hör världen till. Han vet att vänskap med världen betyder fiendskap mot Gud (Jak 4:4). Johannes skriver: "Älska inte världen, inte heller det som är i världen. Om någon älskar världen finns inte Faderns kärlek i honom. Allt som är i världen – köttets begär och ögonens begär och högmod över livets goda – det kommer inte från Fadern utan från världen" (1 Joh 2:15–16).

Nu ber alltså Jesus för sina troende vänner, inte att Fadern ska ta dem ut ur världen utan att han ska "*bevara dem från det onda*". Det är detsamma som Jesus har lärt oss att be i Fader vår: "Fräls oss från det onda" (Matt 6:13). En del översättningar har: "Fräls oss från *den onde*", dvs Satan. Men detta är egentligen ett och detsamma. Paulus påminner de kristna i Efesos om att deras kamp är en kamp "inte mot kött och blod, utan mot furstarna, mot makterna, mot världshärskarna här i mörkret och mot ondskans andemakter i himlarymderna" (Ef 6:12). Tidigare i samma brev har han skrivit att de tidigare, innan de blev troende, hade låtit sig ledas av "härskaren över luftens välde", dvs Satan (Ef 2:2). Bakom allt det onda i världen står ytterst den onde själv. I allt det onda som finns i världen omkring oss ser vi Satans hand. Därför förmanar Skriften alla kristna: "Var nyktra och vakna. Er fiende djävulen går omkring som ett rytande lejon och söker efter någon att sluka. Stå emot honom, orubbliga i tron" (1 Pet 5:8–9).

Denna kamp mot den onde och allt det onda i världen ska inte Jesu lärjungar kämpa ensamma. Jesus ber om att den allsmäktige Fadern i himlen, som står över alla makter och myndigheter, ska bevara dem från det onda. Vi kan vara helt säkra på att denna bön blir hörd.

På vilket sätt ska han bevara dem från det onda? Jesus ber: *Helga dem i sanningen: ditt ord är sanning* (vers 17). Jesus inledde den här delen av sin bön med att tilltala Fadern med "*helige Far*" (vers 11). Han ber om att han som är helig i sig själv nu ska helga lärjungarna. Ordet "helig" betyder att vara tagen åt sidan, vara invigd särskilt för Gud. Lärjungarna ska förbli i världen, men de är inte längre en del av världen. I de föregående verserna har Jesus bett om att lärjungarna ska bli beskyddade från den onde och allt det onda i världen, dvs den *negativa* sidan av hans bön. Här ber han om samma sak men bara på ett *positivt* sätt. De ska inte bara bli bevarade *från* något, utan de ska bli helgade *till* något.

Fadern ska bevara dem genom att helga dem, ta dem åt sidan och hålla dem åtskilda – inte fysiskt utan andligt – från världen.

Alla troende utgör ”de heligas samfund”. Petrus kallar dem ”ett utvalt släkte, ett kungligt prästerskap, ett heligt folk ...” (1 Pet 2:9). I inledningen till 1 Kor hälsar Paulus ”Guds församling i Korint, de kallade och heliga som helgats i Kristus Jesus, tillsammans med alla som åkallar vår Herre Jesu Kristi namn på varje plats där de eller vi bor” (1 Kor 1:2). Till de kristna i Rom skriver han: ”Jag hälsar er alla Guds älskade som bor i Rom, hans kallade och heliga” (Rom 1:7). De troende är inte heliga i sig själva, utan de har ”helgats i Kristus Jesus”.

Hur ska Fadern helga dem? Han ska helga dem ”i sanningen”. Vilken sanning? ”*Ditt ord är sanning.*” Allt det som Jesus har bett om för sina lärjungar ska ske genom ordet. Jesus hade sagt till dem: ”Om ni förblir i mitt ord är ni verkligen mina lärjungar. Ni ska lära känna sanningen, och sanningen ska göra er fria” (Joh 8:31–32).

Genom att förbli i ordet, genom att hålla fast vid ordet (jfr vers 6), ska lärjungarna lära känna sanningen. Guds ords sanning är det befriande budskapet om frälsning av nåd allena genom tron allena. Ingen annanstans än i Guds ord finner vi evangeliet, detta kraftiga budskap (Rom 1:16) om Jesus Kristus som sonade hela världens synd på korset. Denna sanning har bara uppenbarats i de heliga profeternas och apostlarnas skrifter. Evangeliet är ”sanningens ord” (Ef 1:13, Kol 1:5). Alla som tar emot evangeliet i tro och håller fast vid det är därför helgade i sanningen. Jesus sa så här när han stod inför Pilatus: ”Var och en som är av sanningen lyssnar till min röst” (Joh 18:37).

När Jesus säger: ”*Ditt ord är sanning*”, betyder det inte bara att ordet är sant. Det betyder att ordet är *som* sanningen. Bibeln är mer än en sann bok, den är sanningen. ”Vad är sanning?” frågade Pilatus (Joh 18:38). Samma fråga hörs i vår tid. ”Vad är sanning?” frågar den otroende världen. Många klamrar sig fast vid vetenskapen som den stora sanningen. Andra söker sanningen i alternativa rörelser eller andra religioner. Men Jesus är mycket tydlig när han slår fast att Guds ord är sanningen. Bara Guds ord, sanningens ord, kan helga oss och bevara oss intill änden.

Till sist säger Jesus i den andra delen av sin översteprästerliga förbön där han ber för sina lärjungar: *Så som du har sänt mig till världen, så har jag sänt dem till världen* (vers 18). Jesus hade sänts till världen av Fadern. Nu sänder han lärjungarna till världen. Han hade fått ett stort uppdrag av Fadern att fullgöra. Snart ska han ge lärjungarna ett stort uppdrag,

nämligen att förkunna sanningens ord, evangeliet om den fullbordade frälsningen genom Jesus Kristus. Både Jesus och lärjungarna hade sänts ”till världen”. Världen är med andra ord målgruppen både för Jesu frälsning och för lärjungarnas förkunnelse. Jesus kom för att frälsa världen som hatat honom, och lärjungarna skulle förkunna denna frälsning för den värld som skulle hata och förfölja dem.

Men lärjungarna behövde inte vara bekymrade, för Jesus säger: *Jag helgar mig för dem, för att också de ska vara helgade i sanningen* (vers 19). Som den sanne översteprästen helgar han sig för lärjungarnas skull. (Prepositionen *för* i ”för dem” är i den grekiska grundtexten *hypér* följt av genitiv och kan då översättas med ”för – skull” och ”å deras vägnar”). Därmed hänvisar Jesus till det som snart skulle ske. På korset skulle han som den sanne översteprästen offra sig själv för lärjungarna och för alla människor. Hebreerbrevets författare skriver: ”I kraft av den viljan är vi helgade, genom att Jesu Kristi kropp har offrats en gång för alla” (Heb 10:10).

Genom att Jesus på detta sätt måste helga sig för lärjungarna skulle de bli helgade i sanningen. De skulle bli invigda och satta åt sidan för det heliga uppdrag som Jesus skulle ge dem, nämligen att förkunna sanningens ord för världen.

Låt mig citera från Luthers utläggning av Jesu översteprästerliga förbön: ”De kallas heliga, inte för att de är utan synd eller för att de blir heliga genom gärningar. Tvärtom är de i sig själva med alla sina gärningar syndare och fördömda. Men de blir heliga genom en främmande helighet, nämligen genom Herren Jesu Kristi helighet, som ges åt dem genom tron och blir deras egen.”

Nu har vi sett hur Jesus ber för sina lärjungar. Även om han snart ska lämna dem och gå till Fadern och låta dem bli kvar i den värld som hatar dem, ska de bli bevarade genom sanningens ord, evangeliet om frälsningen av nåd allena. I den sista delen av sin översteprästerliga förbön ska vi se att Jesus också ber för oss och för alla dem som kommer till tro genom apostlarnas ord.

(forts.)

Kunde Mose skriva med hjälp av en alfabetisk skrift?

I tidskriftens förra nummer (nr 1/2017, s 35) lovade jag återkomma med en närmare redogörelse för den grundliga och sensationella forskningsrapport som Douglas Petrovich presenterar i sin bok *The World's Oldest Alphabet – Hebrew as the language of the proto-consonantal script* (Carta Jerusalem 2016, 262 sid). Rapporten förutsätter avancerade språkkunskaper, så det är inte lätt att förmedla dess rika och lärorika innehåll på ett enkelt sätt för var man. (Petrovich mycket utförliga detaljanalyser av inskrifternas tecken, av stort intresse för fackmän, kan inte redovisas i denna artikel.)

Den tes Petrovich driver och menar sig finna stöd för i sin forskning är ”att det hebreiska alfabetet inte bara var tidigt utan tidigast av alla, upphovet till alla alfabet och alfabetiskt skrivande” (sid v). Petrovich har analyserat och dechiffrerat en rad tidiga texter som innehåller *förstadier till hebreiskans 22 konsonanter*. Utmaningen har varit att korrekt identifiera och dechiffrera varje konsonant som i ett tidigt skede skrevs med hjälp av en bild. En svårighet har varit att skrivare av ”proto-konsonantisk hebreiska” (proto-consonantal Hebrew) kunde utforma tecknet för bildordets första konsonant på lite olika sätt.

Hebreerna, som enligt biblisk kronologi kom till Egypten ca 1876 f Kr (se 1 Mos 46:5–7), lånade från egyptiernas vackra bildspråk 22 av deras hieroglyfer som lämpliga för att utforma en egen alfabetisk skrift. Senare har andra alfabet i den gamla världen i sin tur härlett sina alfabet från den proto-konsonantiska hebreiska skrift som kan studeras i fynd så gamla som från 1842 f Kr.

Vägen som ledde Petrovich till sin upptäckt

Hur kom Petrovich fram till insikten att den proto-konsonantiska skriften, världens äldsta alfabet, är *hebreisk*? Processen började 2012 i sam-

band med arkeologiska fynd från den del av nildeltat där hebreerna ska ha bott från och med patriarken Jakobs tid. Att 1446 f Kr måste vara rätt år för israeliternas uttåg ur Egypten hade P. kommit fram till redan 2000 utifrån såväl bibliska som utombibliska källor. I en kommande bok (*New Evidence of Israelites in Egypt from Joseph to Exodus*) lovar han presentera fynd som stöder dateringen 1876–1446 f Kr för israeliternas tid i Egypten.

16 inskrifter i Egypten från ca 1840 till 1440 f Kr

Avgörande för övertygelsen att det är hebreiska som ligger till grund för språket i den proto-konsonantiska skriften är hans analys och översättning av 16 inskrifter från bronsåldern. Hans bok innehåller tydliga avbildningar av dessa inskrifter och en detaljerad analys och tolkning av dess tecken.

Boken innehåller också en diskussion kring frågan varför det ursprungliga hebreiska alfabetet innehöll just 22 konsonanter (vilket är fallet än idag, se t ex Ps 37 och Klagovisorna i Svenska Folkbibeln). Från hundratals hieroglyfbilder under ”mellan-egyptisk tid” utvalde hebreerna 22 som kunde användas för hebreiska ord. Genom att använda sig av första ljudet i ordet för hieroglyfbilden (s k *akrofoni*), kunde de konstruera ett hebreiskt alfabet. ”Detta bör ha skett mellan 1859 och 1842 f Kr, baserat på vittnesbörd från arkeologi, epigrafik och biblisk kronologi” (s 6).

Det äldsta fyndet: en tvåspråkig kruksida från Lahun

Den äldsta proto-konsonantiska text som påträffats är ”Lahun bilingual ostrakon”. Denna inskription påträffades redan 1891 av Flinders Petrie i Lahun söder om Memfis. Den publicerades först 1921, en tid när det fonetiska värdet av de proto-konsonantiska tecknen var föga känt. Lahun är en plats som kunde skryta med att farao Sesostri II (ca 1887–1878 f Kr) låtit uppföra sin pyramid där.

I sin bok har Petrovic på sid 53ff låtit publicera en keramisk bedömning av åldern på krukans och texten på de fem sammanfogade bitarna (s 53ff), gjord av en ansedd expert på keramisk analys, Dr Sarah Doherty. Krukans bör ha skapats när Sesostri II var kung och texten på en sida av krukans bör ha skrivits på 1830-talet f Kr, enligt biblisk kronologi bara 40 år efter den sjuåriga hungersnöden (1878–1871 f Kr).

Texten lyder i översättning: *I regeringsår 29, sommarmånad 1: en fest, mitt firande med anledning av huset, dock detta hus är kungens hus.* Petrovic gör följande tolkning: Den festfirande hebrean jublar över att hans hus blivit färdigt. Men det är egentligen kungens hus som han tillåts använda, för farao ägde all jord, en följd av den stora hungersnöden (se 1 Mos 47:15–26). Alla förutom prästerna hade tvingats sälja sig själva och sina jordegendomar åt farao. Men även om farao ägde jorden gick det bra för hebreerna under deras första tid i Egypten.

Inskriften Sinai 376

Flinders Petri upptäckte ”Sinai 376” i Wadi Nasb redan 1905. Den återupptäcktes och publicerades av Georg Gerster 1961. Genom textens anknytning till den sextonde faraonen av den 13:e dynastin kan den dateras till ca 1775 f Kr och är av särskilt intresse. De två första konsonanterna är b t = *beth* ”hus”. Därefter följer k r m = *kerem* ”vingård”, (alef) s n t = *Asenat*, w = ”och”, d b r = *debir* ”det inre rummet”, q l ^c(ajin) = *qullu* ”var utsmyckade”, ch j = *chaju* = ”har fått liv”. Meningen blir: *Huset i Asenats vingård och dess inre rum var utsmyckade. De har fått liv.*

Namnet *Asenat* förekommer tre gånger i Bibeln, i 1 Mos 41:45, 50 och 46:20. *Asenat* var Josefs hustru, dotter till Poti-Fera, prästen i On (= Heliópolis). Dateringen av denna inskrift harmonierar väl med Bibelns kronologi. Josef dog ca 1805 f Kr. Om Sinai 376 skrevs ca 1775 f Kr hade Josef dött bara 30 år tidigare. Huset i *Asenats* vingård och dess inre rum med dess utsmyckningar var sannolikt till minne av Josefs hustru. Ordet *debir* = ”inre rum” är samma ord som används i Bibeln om ”det allra heligaste” i Salomos tempel, det rum där området ägare bodde, när det gäller templet boningen för ”Han som Är” = JHWH.

Författaren till Sinai 376 ville tydligen dela med sig av sin hänförelse över det vackert utsmyckade huset i *Asenats* vingård. Under denna tid och innan det kom ”en ny kung i Egypten, en som inte kände till Josef” (2 Mos 1:8), hade israeliterna det bra i Goshen (se 1 Mos 47:27) i kontrast till den svåra tid som kom senare och föregick uttåget ur Egypten.

Inskriften Sinai 361

Denna inskrift upptäcktes nära ingången till stengruvan N i Serabit el-Khadim (ligger i sydvästra delen av Sinaihalvön och var berömd för sina ädelstenar). Texten består av två fragment, inrstad på en sten.

Petrovich diskuterar utförligt textens översättning. Det kan inte alltid avgöras om ett ord ska uppfattas som ett verb eller ett substantiv, inte heller var gränsen går mellan olika ord. Här följer Petrovich analys: De två första konsonanterna är b sh = *bosh* eller sannolikt *boshesh* (verbstammen polel) ”dröjde kvar”. Därefter följer ch b sh n = *chobshénu* ”vår slavtjänst”, m sh = *mosheb* ”Mose”, (alef) z = ’az” på den tiden”, t m h = *timmah* (verbstammen pi^{cel}) ”väckte förvåning”, sh n t = *sh’nat* ”ett år av”, t m h n = *timmahon* ”förvåning”, ^c(ajin) l = ’al” med anledning av”, b ^c(ajin) l t = *Ba’alat* (gudinnan Hathor). Dessa ord ger följande mening: *Vår slavtjänst dröjde kvar. På den tiden väckte Mose förvåning. Det blev ett år av förvåning med anledning av Hathor.*

Vi har sett att i inskriften ”Sinai 376” nämns Josefs hustru Asenat. Strax ska vi se att i inskriften ”Sinai 375a” nämns Mose samtida Ahi-samak, far till konstthantverkaren Oholiab (se 2 Mos 31:6). Här i ”Sinai 361” nämns Mose och Petrovich sätter textens uppgifter om honom samband med hans återkomst till Egypten för att befria hebreerna från slavtjänsten och leda uttåget ut ur Egypten 1446 f Kr.

Enligt 2 Mos 2:23–24 suckade israeliterna över sitt slaveri ”och deras rop över slaveriet steg upp till Gud. Gud hörde deras klagan och kom ihåg sitt förbund med Abraham, Isak och Jakob”. Enligt 2 Mos 3:7f sa ”Han som Är” (JHWH) till Mose från den brinnande busken: ”Jag har sett hur mitt folk förtrycks i Egypten, och jag har hört hur de ropar över sina plågare. Jag känner deras lidande. Därför har jag kommit ner för att rädda dem från egyptierna och föra dem ut ur det landet.” Bibeln nämner särskilt folkets hårda dagsverken i samband med tegelslagning men omfattade sannolikt också slavtjänsten i stenbrotten och ädelstensgruvorna i Serabit el-Khadim.

Av Bibeln framgår att många israeliter blev besvikna på Mose. Hans försök att få farao att släppa folket resulterade först inte i befrielse från slavtjänsten utan tvärtom i ännu värre slavtjänst. Det stämmer med texten från Serabit el-Khadim: *Vår slavtjänst dröjde kvar.*

På den tiden väckte Mose förvåning. Vad kan det syfta på? Mose väckte förvåning på många sätt. Dels genom de under som skedde genom honom (”plågorna”) för att farao skulle släppa folket. Dels genom att det dröjde så länge innan den utlovade befrielsen blev ett faktum. *Det blev ett år av förvåning med anledning av Hathor.* Hathor var skyddsgudinna för gruvarbetet i Serabit el-Khadim och blev ett avgörande hinder för

att hebreernas slavtjänst skulle upphöra. Hon lockade arbetarna med sin sexualkult och fick många hebreer att misstro Mose och hans löften om befrielse.

Inskriften Sinai 375a

Stenplattan ”Sinai 375a” daterar Petrovich till 1480 f Kr. Den finns nu i Harvard Semitic Museum och upptäcktes i en sophög utanför gruva M i Serabit el-Khadim. Inskriften har både egyptiska hieroglyfer och proto-konsonantiska hebreiska bokstäver. Det intressanta med denna inskrift är att den nämner Ahisamak. Enligt Bibeln var han far till Oholiab (se 2 Mos 31:1–6 och 35:30–36:1) som tillsammans med Besalel fick uppdraget att tjäna som konstnärlig metallurgist, snickare, ingravare, designare, broderare och vävare så att tabernaklet och alla dess tillbehör kunde färdigställas. Bibeln nämner ingen annan Ahisamak än fadern till Oholiab. Ahisamak var sålunda samtida med Mose och 1446 f Kr kunde han glädja sig åt sin sons höga uppdrag.

Enligt inskriften Sinai 375a hade Ahisamak en hög ställning vid ädelstensgruvan i Serabit el-Khadim, enligt texten ”uppsyningsman över mineralerna”. Så metallurgi låg nära till hands för sonen. Nästa mening i inskriften är svår att tolka. Där står: ”Han som fått en hög ställning är trött på att glömma.” Det är uppenbarligen någonting som tröttnar och bekymrar Ahisamak. Men vad? Kan det vara det svåra slavarbete som drabbade hans landsmän denna tid? Vi vet inte.

Mose och Moseböckerna

Alltsedan bibelkritikens stora genombrott under 1800-talet med Julius Wellhausen i spetsen har Bibelns uppgifter om Mose avisats. Bok efter bok har påstått och påstår alltjämt att Mose inte har något med Moseböckernas tillkomst att göra. Man har betvivlat att Mose kunde skriva och betraktat honom som en mer eller mindre uppbyggd person. Några utombibliska källor för hans existens kände man inte till. Bibliska källor höll inte att bygga på, eftersom de rapporterade om Jahves ingripanden och under som historisk verklighet.

Som de främsta författarna till Moseböckerna tänkte man sig flera källor vars uppgifter i stor utsträckning ansågs vara ohistoriska: en Jahvist (J-källan) ca 500 år efter Mose tid, en Elohist (E-källan) ca 600 år efter Mose tid, en deuteronomistisk källa (D) ca 800 år efter Mose tid och en grupp präster som författade en prästskrift (P-källan) ca 900 år

efter Mose tid. I omgångar ska sedan olika redaktörer ha försökt redigera ihop dessa källor till en mans verk (Moses) utan att kunna dölja motsägande tankegångar och dubletter. De olika källorna ansågs ansvariga för många felaktigheter och ohistoriska uppgifter.

En historisk Mose som källa bakom Moseböckerna kunde bibelkritikerna på 1800-talet inte erkänna, eftersom hans existens inte fanns belagd utanför Bibeln. Hur kunde man och kan man då erkänna Jahvisten och Elohisten som historiska källor, då dessa personers existens inte finns belagd, varken i Bibeln eller utanför Bibeln? Enligt Nationalencyklopedin (NE) är fyrekällshypotesen idag en allmänt vedertagen uppfattning.

Nu föreligger enligt Petrovich utombibliskt historiskt material från Mose tid och tiden före Mose som bekräftar Moseböckernas uppgifter och Mose existens. Bevisen för en tidigt hebreisk alfabetisk skrift gör att man inte längre kan hävda att Mose omöjligen kunde skriva och författa Moseböckerna. Den viktiga alfabetiska skrivkonsten var bevisligen i bruk bland hebreerna i Egypten flera hundra år före Mose. Petrovich skriver i anslutning till sin analys av inskriften "Sinai 361" på sid 166:

Inre vittnesbörd inom Moseböckerna talar starkt för ett mosaisk författarskap. 5 Mos 31:9 säger att "Mose skrev denna Torah och gav den åt prästerna, Levi söner, som bar 'Han som Är's förbundsark." Precis hur mycket av Moseböckerna som innefattas i denna hänvisning till Torah är svårt att veta, men traditionellt har man hänvisat till hela Moseböckerna som Torah. Vidare står det i 2 Mos 17:14 att 'Han som Är' sa till Mose: "Skriv upp detta i boken, så att ni inte glömmer det och inpränta det hos Josua, för jag ska utplåna minnet av Amalek så grundligt att det inte finns mer under himlen." 2 Mos 24:4 hävdar att Mose skrev ner alla ord från 'Han som Är', steg upp tidigt nästa morgon och byggde ett altare nedanför berget och reste tolv stoder för Israels tolv stammar. I 2 Mos 34:27 står att 'Han som är' sa till Mose: "Skriv upp dessa ord åt dig, för i enlighet med dessa ord har jag slutit ett förbund med dig och med Israel."

Andra bibliska författare bekräftar Moses författarskap till Moseböckerna. Josua uppmanas enligt Jos 1:7–8: "Var stark och mycket frimodig så att du håller fast vid och följer all den undervisning som min tjänare Mose har gett dig. Vik inte av från den vare sig åt höger eller åt vänster, så ska du ha framgång vart du än går. Låt inte denna lagbok vara skild

från din mun. Tänk på den både dag och natt, så att du håller fast vid och följer allt som är skrivet i den.” Enligt 1 Kung 2:3 befallde David sin son Salomo: ”Håll fast vid vad ’Han som Är’, din Gud, har befallt dig, så att du vandrar på hans vägar och håller hans stadgar, bud, föreskrifter och vittnesbörd, så som det är skrivit i Moses Torah.” Sålunda bekräftar David Moses författarskap till Torah.

På sid 172 kommenterar Petrovich bibelkritikens syn på Moseböckerna så här:

Alltsedan Julius Wellhausens dagar har forskningen blivit alltmer överens om att Mose inte har komponerat Moseböckerna utan i stället en mängd påhittade författare som Jahvisten (J), Elohisten (E), Deuteronomisten (D) och den prästerlige författaren (P). Men samma personer som hävdar att ett mosaisk författarskap inte kan bejakas eftersom det inte finns några inskriftsstöd för Mose misslyckas att hålla fast vid sina egna strikta krav, eftersom inte en tillstymmelse av någon inskrift eller människotillverkad sak har påträffats som kan bekräfta existensen av de förmenta J, E, D och P. Omvänt, övertygande inskriftsvittnesbörd om Mose som kan dateras till 1400-talet f Kr föreligger nu i tryck, vilket borde tysta mycken eller all kritik angående hans historicitet eller angående hans förmåga att kunna komponera Moseböckerna från Första Mosebok till Femte Mosebok.

Eftersom detaljerna i ”Sinai 361” passar ihop med 2 Mos 1–5 anmärkningsvärt väl, går det inte att på ett trovärdigt sätt hävda att inskriften handlar om en annan Mose än den som framträder i Andra Mosebok.

Denna presentation av Douglas Petrovich forskning och epokgörande bok får räcka tills vidare. Hans bok innehåller mycket mer än vad som här lyfts fram, bl a ett långt avslutande kapitel om den historiska trovärdigheten när det gäller Bibelns uppgifter om israeliterna i Egypten, dateringen av de proto-konsonantiska texterna, hur det proto-konsonantiska alfabetet uppstod samt dess värde för biblisk historia.

SE

Luther och toleransen

av teol. dr Gottfried Herrmann

Författaren av denna artikel är ledare för tyska Evangelisk-Lutherska Frikyrkans förlag och professor i kyrkohistoria vid Lutherisches Theologisches Seminar i Leipzig; Email: pfarrer.gherrmann@elfk.de. Artikeln är översatt till svenska av Hendrik Landgraf.

Långt utanför Tysklands gränser uppmärksammas reformationsjubileet. I och med detta har i synnerhet Martin Luther satts i fokus. Inom den tyska evangeliska "Landeskirche" har detta jubileum förberetts i tio år. Med detta vill man uppmärksamma reformatorns många förtjänster och den positiva efterverkan utan att förneka hans mörka sidor.

Speciellt Luthers sätt att bemöta meningsmotsståndare är en stötesten och uppfattas idag av många som väldigt intolerant. Hans uttalanden mot judar används gärna som exempel för att utmåla honom som en antisemit som levererade argument för judarnas massförintelse i Nazityskland. Som bevis anføres bl a citat från Luthers uppmaningar från 1543: *"Börja med att sätta eld på deras synagogor och skolor och att begrava och täcka över med jord det som inte vill brinna, så att ingen någonsin kommer att återse en sten eller slagg från dem."*

Dessa ord är utan tvekan "magstarka" och det är föga förvånande att kyrkokritiker flitigt använder sig av dem. Dock är saken inte så enkel. Kritikerna förbiser gärna att Luther inte bör mätas med vår tids mått. Det ligger ju åtminstone ett halvt årtusende mellan hans och vår tid. Han levde under helt annorlunda förhållanden än vi idag. Detta måste man ta med i beaktande om man vill bedöma honom rättvist.

Vårt ämne är ”Luther och toleransen”. Här sätts två saker i relation som egentligen inte hör ihop. Uttrycket tolerans uppfanns först under upplysningstiden på 1700-talet. Hur ska vi då kunna mäta Luthers 1500-tal med denna måttstock?

Vad betyder egentligen tolerans? Vad försöker man uttrycka med ordet? Bortser man från termens tekniska bruk², betyder tolerans fördragsamhet eller att låta främmande övertygelser gälla. Vi människor är idag *efter*-upplysningstidens barn. Tolerans präglar allt vårt tänkande och handlande. Vi kan och vill inte tillbaka till medeltiden. Vi vill inte påtvinga någon vår uppfattning och absolut inte med våld. Och det är bra.

Inte heller Luther har gjort detta. Han var dock grundad i Bibeln och dess lära.

I 2:a Tessalonikerbrevet skriver aposteln Paulus: ”Alla har ju inte tron” (2 Tess 3:2). Redan i Gamla testamentet blir det tydligt. Gud vill att alla ska bli frälsta (1 Tim 2:4) men han tvingar det inte på någon.

När Luther 1523 publicerade sina första judevänliga skrifter hade han precis låtit trycka sitt grundläggande verk *Om den världsliga överheten*. Där skiljer han tydligt mellan världslig och andlig styrelse, dvs mellan statliga lagar och religiösa frågor. Han betonar i detta sammanhang att ingen i trosfrågor kan tvingas till något och absolut inte av den världsliga överheten. Han skriver:

*. . . Den världsliga regeringen har lagar som inte sträcker sig längre än till liv och egendom och yttre handlingar på jorden, för Gud kan inte och vill inte tillåta någon annan än sig själv att regera över själarna. Där den världsliga auktoriteten gör anspråk på att föreskriva lagar för själarna, gör den sålunda intrång på Guds styrelse och bara förför och förstör själarna. . .*³

Vid denna grundval förblev Luther även senare, då han var väldigt kritisk i sitt resonering gentemot judarna. 1543 skriver han:

*Vi kan inte hjälpa att de (dvs judarna) inte delar vår tro. Det är omöjligt att tvinga någon att tro.*⁴

I det som följer kommer jag att visa vad man brukar kalla för intolerans hos Luther och hur man bör värdera det. Vi ska titta på två exempel som väcker speciellt mycket anstöt, nämligen (1) hans yttranden om judarna och (2) hans agerande gentemot anabaptister (vederdöpare).

1. Luthers relation till judarna⁵

Det som förvirrar en när man betraktar Luthers yttranden om judar är motsägelsefullheten: I början finns mycket välvilja, mot slutet stort ogillande. Hur kunde det bli så?

1523 publicerar Luther en liten skrift med namnet ”Att Jesus Kristus är född som jude”.⁶ I den finns väldigt positiva och uppskattande utsagor om judar:

När vi är benägna att berömma oss av vår ställning bör vi komma ihåg att vi härstammar från hedningar, medan judarna härstammar från Kristus. Vi är främlingar och ingifta, de är blodsförvanter, kusiner och bröder till vår Herre. Om man därför vill berömma sig av kött och blod, är judarna faktiskt närmare Kristus än vi, som Paulus säger i Romarbrevet 9:5.⁷ Gud har också visat det genom sina gärningar, för åt ingen nation bland hedningarna har han tillerkänt så stor ära som åt judarna.⁸

Orsaken till judarnas bristande vilja att omvända sig finns då enligt Luther hos den senmedeltida katolska kyrkan:

Jag är dock övertygad om att orsaken till detta onda rykte inte så mycket är judarnas envishet och ondskas, utan snarare (de kristnas) grova oskicklighet och åsneaktiga okunskap; därutöver också påvens, prästernas, munkars och skolornas njutningslystna och skamlösa liv, eftersom dessa varken genom (sin) lära eller kristen livsföring inspirerat åtminstone en liten gnista av ljus eller eld i judarna, utan i stället vänt bort deras hjärta och samvete och gjort kristenhetens namn känt för dem enbart genom mörker och genom sina mänskliga påhitts villfarelser samt sitt alltigenom onda livs exempel.⁹

Judarna på hans tid välkomnade naturligtvis denna förstående tolkning. De hoppades att efter en tid av svår förföljelse skulle det nu äntligen börja en tid då de skulle tolereras i Tyskland.

Dock skulle bladet strax vändas igen. Sedan mitten av 1520-talet varnar Luther för judarna och vägrar att föra deras talan inför sin furste.¹⁰ Han befarar att de kristna går tillbaka till judiska ceremonier (s k sabbatarier¹¹). Hans ogillande är som störst 1543, när han publicerar den omfattande boken ”Om judarna och deras lögn”.¹² I den finns de drastiska uttalanden mot judarna som citerades i början, att man skulle driva dem ur landet och förstöra deras synagogor. Till och med i hans sista predikan, som han höll

i Eisleben två dagar innan han dog, uppmanar han överheten att utvisa judarna ur landet.

Vad var anledningen till att Luther ändrade sin uppfattning om judar så radikalt? Historikerna har tittat noggrant på den frågeställningen. Man kan nämna några faktorer som torde ha bidragit till detta:

(1) För det första kan man iakttä en viss besvikelse hos Luther. 1523 hoppades han fortfarande att åtminstone "somliga" av judarna – om än inte många – skulle kunna vinnas över till den kristna tron. Man skulle äntligen predika lag och evangelium klart och oförfalskat för dem.

Det visade sig dock att inte ens evangeliets predikan ledde till den efterlängtdade framgången. Tvärtom: 1525-26 samtalade Luther med en grupp judar som var på genomresa i Wittenberg. När han utfärdade referensbrevet som de bett honom om, vägrade de ta emot det, eftersom referensen var skriven i Jesu namn.¹³ De kallade Jesus en "hängd förbrytare" (Thola), som de inte ville ha något att göra med. Dessa förolämpningar mot Frälsaren träffade Luther väldigt hårt. Många år senare kan man fortfarande skönja hans förfäran över detta, när han skriver att de judiska förolämpningarna mot den korsfäste "gjorde väldigt ont ... i alla fromma kristnas hjärtan".¹⁴

(2) Som andra anledning kan man nämna Luthers arbete som bibeltolkare. I sitt arbete som professor föreläste han framförallt om gammaltestamentliga böcker. Inom ramen för detta använde han sig alltid även av judiska kommentarer till GT, eftersom han hoppades kunna använda deras utmärkta kunskaper i det hebreiska språket till att bättre förstå texterna. Tyvärr gick detta hopp inte i uppfyllelse. Redan i sitt *Sendbrief vom Dolmetschen*, där han försvarade sin bibelöversättning, skrev Luther 1528:

Ett antal goda och hängivna personer som är språkkunniga men inte vana vid att översätta – några som nu lever och andra som torde komma efter oss – kan möjligen finna det stötande eller kommer att ta avstånd från att vi på några ställen ganska fritt frångått originalets bokstavliga formulering och ibland t o m följt en annan tolkning än den som judiska rabbiner och grammatiker fört fram. Därför vill vi här ange våra skäl och förklara dem med flera exempel, så att de kan se att vi inte har handlat utifrån feltolkningar av grundspråkets innebörd eller av okunnighet

*om rabbiners kommentarer utan sakkunnigt och medvetet översatt så som vi gjort.*¹⁵

Ju längre tiden gick, desto mer upptäckte han att de judiska tolkarna medvetet undvek eller dolde många påpekanden och hänvisningar till Kristus i GT. I sin föreläsning över Första Mosebok, som Luther ägnade sig åt under sina sista tio levnadsår, kommer han gång på gång in på detta ämne och förklarar det med olika exempel.¹⁶

- (3) Slutligen torde även hans aversion mot ocker ha spelat en roll vid hans helomvändning i bedömningen av judarna. Luther gillade inte de förändringar i samhället och ekonomin som pågick framförallt under hans senare år. Naturhushållningen som dominerade medeltiden ersattes mer och mer av penninghushållning. Denna expanderade framförallt också genom höga räntesatser. 30-40% ränta var väldigt vanligt. Luther vände sig i flera skrivelser mot ocker som utnyttjar medmänniskans nöd och ruinerar henne.¹⁷

På detta område var speciellt judarna framstående. De startade Europas första bankverksamheter. En anledning till detta var dock även det faktum att alla hantverks- och bondesysslor var förbjudna för judar enligt då gällande lagstiftning. Därför hade de nästan inga andra alternativ än att ägna sig åt handel som tack vare penninghushållningen börjat växa mycket.

- (4) Slutligen uppstod rykten i mitten på 1530-talet att judarna höll på att aggressivt missionera bland kristna (s k sabbatarier). Enl. dessa hade det redan lett till att kristna konverterat till judendomen. Ur dagens perspektiv visar sig dessa rykten som tämligen överdrivna. Men då var det många som trodde att de representerade ett verkligt hot – även Luther. För Luther tillkom även att han i sina dispyter med anabaptister och svärmiska grupper med förskräckelse iakttagit hur de återinförde de för Israel avsedda gammaltestamentliga föreskrifterna och åter tvingade dem på kristna. De krävde att sabbatsbudet och gammaltestamentliga matregler skulle hållas (mot Kol 2:16). Detta uppfattade Luther som ett återfall i judaismen, som framförallt också hotar rättfärdiggörelsen av nåd allena (jfr Gal 1:8ff: Den som lär sådant skall vara under förbannelse!).

Om man ska värdera Luthers drastiska yttranden om judar på ett rättvist sätt måste man beakta de ovannämnda faktorerna. Till detta kom-

mer att man inte får rycka dessa citat ur sitt historiska sammanhang. De härstammar från en tid som inte är som vår egen, utan på den tiden agerade man efter andra principer. Följande saker kan nämnas:

a) Man bör ta i beaktande att man på 1500-talet samtalade med varandra på ett annorlunda sätt än idag. Många idag stöter sig redan på den otrevliga tonen som genomsyrar texter. Det gick så långt att man förolämpade motståndaren. Speciellt när man tittar på Luthers senare skrifter behöver man ta detta i beaktande. Denna sk grobianism var inte enbart en egenskap hos Luther utan väldigt vanlig på den tiden. Heinrich Böhmer, som forskat om Luther, uttryckte det väldigt tydligt så här: *”Dåtidens mest mjuka och känsliga damer ... hade samma känslighet som nutidens fiskförsäljare i Hamburg”* (dvs ingen).¹⁸

b) Det som Luther i sina sena skrivelser kräver när det gäller judarna låter visserligen väldigt hårt i våra öron, men på hans tid var det faktiskt inte det, tvärtom. Detta behöver vi inte gilla, men likväl är det ett viktigt historiskt faktum.

Den mycket välkända humanistiska läraren Erasmus av Rotterdam (1470-1536) skrev exempelvis under samma tidsperiod:

Frankrike ska skattas lyckligt därför att det inte är infekterat av judarna, till skillnad från Tyskland. För judendomen är en pest där man inte kan hitta något annat som är mer fientligt och hätskt mot Kristi lära.¹⁹

Det som Erasmus refererar till är att omkring år 1500 hade judarna drivits ut inte endast ur Frankrike. Ur England hade man fördrivit dem redan 200 år tidigare. Spanien och Portugal gjorde sig av med judarna i slutet på 1400-talet.²⁰ Endast i det tysk-romerska riket var det annorlunda. Där fanns det olika regler kring det. I de stora riksstäderna och några andra regioner hade man fördrivit judarna helt. På andra områden fick judiska församlingar vara kvar. Ofta fanns det ekonomiska anledningar till det.²¹

Hur märkligt det än kan verka för oss att majoriteten av befolkningen betar sig på detta sätt mot den judiska minoriteten, såg man det inte alls som ett problem på den tiden. Tvärtom, själva frågeställningen var helt omvänd: Varför skulle judar få bo i kristna länder? Man utgick från den fasta övertygelsen att det i ett kristet land endast får finnas en tro – nämligen den rätta. Kättare av alla sorter fick erfa det på ett blodigt

sätt. Så snart falska läror visade sig slog kätterilagstiftningen till och döden på bålet hotade.

Att judarna inte behandlades som andra kättare i de kristna länderna utgjorde faktiskt ett undantag. Det hängde ihop med att redan kyrkofadern Augustinus (354-430) hänvisat till Israels speciella roll i Guds uppenbarelsehistoria. Han skriver i sitt stora verk "De Civitate Dei" (Om Guds stat):

"De judar som lämnade Jesus åt döden och inte ville tro på honom är för oss genom sina skrifter ett vittnesbörd om att vi kristna inte har hittat på löftena om Kristus... Gud har alltså förbarmat sig över kyrkan och visat det genom hennes fiender judarna." Därför har han inte förgjort judarna eller påbjudit att förintä dem, tvärtom. Därför har han befallt att de sprids över hela världen. "För hade de med sina skrifers vittnesbörd endast påträffats i sitt eget land och inte överallt, då hade kyrkan som finns överallt inte kunnat använda sig av alla dessa löften om Kristus som vittnesbörd för alla folk."²²

Augustinus är övertygad om att GT entydigt vittnar om Jesus Kristus som Messias. De judar som inte tror detta är alltså falska lärare. De tolereras i kristna länder endast på grund av sin särskilda roll i frälsningshistorien. Så tänkte man under hela medeltiden ända till reformationstiden.

Denna särskilda roll är också en anledning till att man under medeltiden ibland befallde judarna att på sitt yttre identifiera sig som judar. Det skedde genom en speciell hatt eller en s k "gul ring" eller "gult märke". Detta använde nationalsocialisterna som förebild för sin stigmatisering av judarna genom en gul stjärna (fr o m 1941).²³

c) Augustinus resonemang visar att det inte var rasrelaterade motive-ringar som låg bakom en yttre märkning av judar utan att det endast gällde deras avvikande religiösa tro. Det var samma motiv som låg bakom judarnas fördrivning ur olika länder.

Vid olika tillfällen har Luther kallats en "banbrytare för Hitler" och anklagats för att ha förberett judarnas massförintelse i NS-staten.²⁴ Man menar att han underblåst judehatet, vars 'mogna frukt' sedan skulle visa sig i 1900-talets Förintelsen. Detta är dock ett felaktigt påstående som inte blir mer sant genom att det ständigt upprepas. För Luther och hans sam-tida handlade relationen till judarna enbart om den religiösa frågan: Är

judarna beredda att ta emot Jesus som den av Gud utsände Messias eller inte? Varenda jude som tog emot ett kristet dop, behandlades därefter som en kristen broder.

Den avvisande hållningen var alltså riktad mot dem som förkastade kristendomen som grundval för de europeiska staterna. Men i och med detta måste vi medge att de särskilda omständigheterna i judarnas livsstil (gula märken, judegator, ghetton) säkert bidrog till att öka folks misstänksamhet mot minoriteten och knappast hjälpte till att komma varandra närmare.

Det behöver understrykas: Luthers relation till judarna handlade aldrig om rasrelaterade frågor. Han tyckte aldrig att den 'judiska rasen' skulle vara mindervärdig, så som nazisterna gjorde. Nationalsocialisternas rasideologi har sina rötter i 1800-talet. Den fick alltmer inflytande när man successivt avskaffade olika lagstadgade hinder för judar i Europa. På den tiden uppfattade en del folk den ambitiösa judiska minoriteten som ett hot och gick på rasfantasierna som engelsmannen Houston Steward Chamberlain (1855-1927) och andra presenterat. Om det skulle funnits någon banbrytare för Hitler, så var det snarare Charles Darwin som med sin evolutions-teori också lade grunden för raslärans socialdarwinism.

En sak behöver tydligt konstateras: Det är inte sant om man påstår att Luthers senare skrifter skulle inspirerat nazisterna till sitt judehat och orsakat det. Detta motsvarar inte historiska fakta. Istället måste man konstatera: I flera århundraden efter reformationen har dessa skrifter knappt spelat någon roll överhuvudtaget. Ja, det var t o m så att de Tyska Kristna ("Deutsche Christen", dvs. Hitlers anhängare) under Hitlertiden beskyllde de evangeliska kyrkorna för att ha förtigt Luthers judekritiska skrifter under lång tid. Många evangeliska teologer (som t ex Dietrich Bonhoeffer) kände i början enbart till Luthers tidiga skrifter om judar och de var ju vänliga mot dem.²⁵

d) Det kan inte förnekas att nazisterna utnyttjade Luthers senare skrifter om judar och missbrukade dem för att stödja sin ideologi av människoförakt. Frågan är bara om man kan beskylla Luther för det. Eller borde man kanske ta i beaktande i vilken tid och omvärld han gjorde sina yttranden, åtminstone om man ska vara rättvis. Poängen här är inte att fullständigt rentvå Luther. Inte allt som Luther skrivit som personlig åsikt är kyrkans lära eller del av de Lutherska Bekännelseskriterierna! I och med allt som hände under nazismen, där hans uttalanden missbrukats, kan vi idag inte bara vända blad och gå vidare utan att kommentera

dessa skrifter. Vi behöver lära oss att rätt värdera dem samt ta avstånd från de delar som idag leder till missförstånd.

Trots detta bör man ha klart för sig att Luther aldrig krävde en förintelse av judar. Hans starka uttalanden syftade på en utvisning av judarna från landet på grund av deras antikristna propaganda. En utvisning, som han krävde, var på den tiden ett vanligt förfarande också i andra länder.²⁶ Detta bör man ha i minnet, även om ett sådant tillvägagångssätt inte längre motsvarar våra nutida föreställningar om hur man ska behandla oliktankande eller människor av annan tro.

2. Luthers beteende gentemot döparna

Först behöver vi säga något om benämningen. Luther och hans samtida vände sig mot ”anabaptisterna” (åter- eller vederdöpare). Så kallades sedan gammalkyrklig tid de som förnekat barndopet och därför (åter-) döpte vuxna människor som redan blivit döpta som småbarn. Idag kräver *politisk korrekthet* att de kallas ”döpare”, eftersom de själva kallar sig det. Eftersom barndopet av dem inte godtas som ett äkta dop, ser de inte heller sitt s k trosdop som ett *återdop*.

Nu till saken. Låt mig börja med ett aktuellt exempel. I ett pressmeddelande den 13 juli 2015 hette det:

Thüringens premiärminister Bodo Ramelow (vänsterpartiet Die Linke) invigde i Friedrichsroda-Reinhardsbrunn en minnesutställning som handlar om avrättningen av sex döpare år 1530 i närheten av klostret Reinhardsbrunn. Döparna halshöggs som kättare på grund av att de förnekat sitt barndop och låtit sig återdöpas och därför att de inte var beredda att avsäga sig denna övertygelse. Ramelow hedrade döparnas mod att stå för sina övertygelser. Samtidigt varnade han för intolerans som idag, enligt honom, visar sig vid främlingsfientliga demonstrationer.

Utställningens upphovsman är präst (emeritus) Hans-Joachim Köhler (Zella-Mehlis). Tydligen hade han 2010 för första gången hört om dessa döparas avrättning i Thüringen. Prästen ”visade sig vara bestört över det faktum att reformatorn Philipp Melanchthon uttryckligen bifallit dödsdomen”.²⁷

Som bakgrund får tilläggas att år 2010 ägde Lutherska Världsförbundets (LWF) generalförsamling rum i Stuttgart. Där ”försonades” man med mennoniterna (också kallade Taufgesinnte – ”dopsinnade”). Man bad om ursäkt för den tidigare diskrimineringen av döparna.

Är inte det skandal att man i dåtidens redan lutherska Thüringen avrättade människor på grund av deras tro och dessutom med godkännande från Wittenberg? Även i detta ärende lönar det sig att betrakta saken lite närmare, innan man alltför snabbt förkastar Luther och hans kollegor i Wittenberg.

Vad som exakt hände i Reinhardsbrunn kan man läsa i Martin Brechts biografi om Luther. Han skriver:

I januari 1530 avrättades i Reinhardsbrunn sex döpare som återfallit. Gothas superintendent Myconius hade inte fått dem att omvända sig. De ville följa Thomas Müntzers martyrium. Justus Menius, Eisenachs superintendent, författade därpå en upplysningskrift om "Vederdöparnas lära" som han visade för Luther. Han insisterade på en publikation snarast möjligt. Eftersom han samtidigt tyckte att Thüringens döpare var upprorsmän hade han inga invändningar mot att de avrättades.²⁸

Det låter åtminstone något annorlunda än hos Ramelow eller Köhler. Mot döparna i Reinhardsbrunn användes det förfarande som var brukligt på den tiden. De förmanades och detta inte bara en gång. Låt de sig inte övertygas, utvisades de ur landet. De samlades då ofta i områden kring rikets utkant (t ex i Mähren, Nederländerna) eller också i Hessen, där de under lång tid välvilligt tolererades av Landgraf Philipp. Först som sista utväg (*ultima ratio*) användes dödsstraffet. I fallet angående Reinhardsbrunns döpare drabbade det 6 av 9 personer.²⁹

Det fanns en speciell orsak till användningen av sådana drastiska bestraffningar. Anledningen var det så kallade Wiedertäufer-Mandat (lagen mot vederdöpare) som kejsaren Karl V stadfäste under riksdagen i Speyer (23 april 1529). Detta tvingade alla rikets myndigheter att agera strängt mot vederdöpare. Efter att okunniga förmanats skulle dödsstraffet konsekvent utdömas, speciellt vid återfall.³⁰ En annan speciell anledning för ett väldigt noggrant agerande var det faktum att de områden som deltog i reformationen var under speciell fokus från rikets regering. De misstänktes lätt för att bryta mot kejsarliga regler och kände sig därför tvingade att bokstavigt följa även lagen mot vederdöpare.

2.1. Luthers grundsatser

Luther har blivit anklagad för att själv ha tagit samvetsfrihet i anspråk (t ex vid riksdagen i Worms) men vägrat samma sak gentemot olik-tänkande eller oliktroende. Vid första ögonkastet verkar det stämma.

Luther skrev fortfarande 1524 med anledning av Thomas Müntzer till sin furste:

Låt andarna råka i konflikt och strida om det. Om under tiden några vilseförs, kör för det, sådant är kriget. Där det förekommer strid och blodsutgjutelse måste några falla och några bli sårade. Den som strider ärofullt kommer att krönas...

Men redan nästa mening i samma brev visar var Luther drar en gräns och vill att överheten intervenerar:

Men när de vill gå längre än strida med Ordet och börjar förstöra och använda våld, då måste Ers nåd gripa in, oavsett om det är vi själva eller de som är skyldiga, och förvisa dem från vårt land. Du kan säga: "Vi är villiga att stå ut med och tillåta att ni strider med Ordet för att den sanna läran ska råda. Men använd inte er näve, för det är vår uppgift, annars ge er iväg från landet."³¹

Tydligt är han inte alls rädd för argumenten från döparna. Han skriver, som det verkar efter att ha haft samtal med dem:

Men de attraherar en stor mängd människor genom att högröstat använda stora, äreröriga ord om dopet...

Alla dessa som jag alltid lyssnade på när de diskuterade dessa ting med mig ägnade sig högröstat åt äreröriga ord som dessa: hundbad, badvaktstjänare, en handfull vatten etc. Sedan stod de där som rakade munkar och hade inget mer att komma med som försvar för sina feluppfattningar.³²

Det innebär: Luther är absolut för yttrande- och trosfrihet. Men striden ska föras med ord eller skrift – utan våld. Så snart våld finns med i bilden ser han en anledning för överheten att ingripa. Den måste ha våldsmonopol. Detta var fallet t ex med Thomas Müntzer som anslöt sig till bondekriget och försökte få igenom sina idéer med vapen och våld. Sådant ansågs som uppror (revolution, omstörtning) och krävde att överheten skulle använda sin makt att ingripa.

Luther presenterade denna uppfattning sammanfattningsvis när han 1530 publicerade sin utläggning av Psalm 82.

För det andra: Om någon skulle föra fram läror som motsäger en trosartikel klart grundad i Skriften och trodd i hela världen av alla kristna, sådana artiklar som vi lär barnen i trosbekännelsen – t ex om någon

skulle lära att Kristus inte är Gud utan bara en människa lik andra profeter, så som turkarna och anabaptisterna lär – sådana lärare bör inte tolereras utan straffas som hädare. För de är inte bara villolärare utan offentliga hädare, och de styrande är bundna vid sin plikt att straffa hädare så som de straffar dem som förbannar, svär, skymfar, missbrukar, förtalar och ärekränker...³³

Men Luther konstaterar ännu en gång:

Genom detta förfaringsätt är ingen tvingad att tro. Han kan fortfarande tro vad han vill, men han är förbjuden att undervisa och häda. För genom att göra det skulle han tillfoga dem denna skada under deras eget beskydd och med hjälp av de ting som alla har gemensamt. Låt honom ge sig av till något ställe där det inte finns några kristna.³⁴

På ett liknande sätt kan man se det i ett utlåtande från fakulteten i Wittenberg som begärts av landgreven i Hessen 1536.³⁵

Att Luther inte förespråkade våldsanvändning mot oliktänkande visar de inledande raderna i hans brev ”Von der Wiedertaufe an zwei Pfarrherrn” (1528). Där skriver han:

Det är fortfarande inte rätt och jag beklagar djupt att dessa olyckliga människor så bedrövligt skulle mördas, brännas och torteras till döds. Vi borde tillåta var och en att tro vad han vill. Om hans tro är falsk blir han tillräckligt straffad i den eviga helveteselden. Varför skulle då vi plåga dessa människor också i den här världen, om deras fel bara gäller tron och de inte är skyldiga till uppror eller våld mot regeringen.³⁶

2.2. Olika bedömningar av döparrörelsen

Huvudproblemet med reformationstidens döparrörelse är dess ambivalens (dubbla ansikte). Ända till idag finns det vitt skilda uppfattningar när det gäller att bedöma rörelsen.

- (1) Å ena sidan finns mennoniternas och baptisternas historieskrivning. Den tröttnar aldrig på att betona att döparna endast var fredliga, beskedliga kristna som inget annat ville än att få leva efter sina religiösa övertygelser. De ska ha drivits ut ur de etablerade kyrkorna och behandlats på ett fruktansvärt orättvist sätt.
- (2) Å andra sidan finns historikerna som påpekar att man inte ska måla en så pass ensidig bild av döparna. Alltför tydligt är att redan deras samtida

kunde se social-revolutionära tendenser hos döparna. Deras ringaktning av statliga ordningar (ingen ed, pacifism, förakt för myndigheter och överhet, upplösning av äktenskap) fanns alltid med. Den kunde snabbt slå om till stridslystenhet. Vad allt detta kunde leda till ser man på vederdöparriket i Münster, där döpare 1533-1535 kapade åt sig stadens styre och själva agerade våldsamt mot oliktankande. Det kan man inte bara vifta bort som engångsföreteelse. Till och med hos uttalat fridsamma döparförsamlingar – t ex hutterna (senare Amish People) – fanns internt en anda av intolerans. Det visar sig därvid hur lite döparna bör ses som vägröjare för den moderna toleransen.

Vad Luther störde sig på hos döparna var det faktum att de inte tydligt distanserade sig från våldsamma förkämpar.³⁷ Även de ”fredliga” mähriska hutteriterna (förelöpare till Amish) hänvisade gång på gång till Thomas Müntzer. På liknande sätt såg Reinhardtsbrunns döpare en förebild i Müntzer. Förutom allt detta sågs döparnas vägran att avlägga ed och deras upplösning av äktenskapet som en pågående omstörtning av samhällsordningen.

3. Dagens problem: Toleransens gränser

Jag skrev i början att Luther anklagas för att vara intolerant och för att attackera oliktankande. Det är en felbedömning som man gör när man förflyttar Luther till vår tid och dömer honom efter våra förhållanden.

Luther har säkerligen – i enlighet med sin tids umgängesregler – debatterat med sina motståndare på ett mycket drastiskt sätt. Ett sätt som vi idag inte längre kan eller vill använda oss av. Vi skulle ha stora svårigheter om vi plötsligt hamnade på 1500-talet. Vi älskar vår individuella frihet. Vi skulle inte vilja att vår regering bestämde vilken religion vi får utöva.

Det var helt annorlunda på Luthers tid. Under hela medeltiden levde folk i ett uttalat kristet samhälle. Regeringar och myndigheter var kristna och styrde sitt land (eller sin stad) efter kristna grundsatser. Varje från den kyrkliga läran avvikande handling sågs som motstånd mot statlig ordning och beivrades därefter. Förnekade någon treenigheten hamnade han på bål (som t ex den spanske läkaren Michael Servet 1553 i Geneve). Detta drabbade även judarna (trots deras speciella status) om de agerade öppet mot kristendomen.

Denna samhällsordning bör man inte beskylla Luther för. Han levde i och präglades av den. Man borde till och med ge honom beröm för att han

gav de första idéerna till den nu rådande yttrande- och trosfriheten. Han skrev exempelvis 1528: *"Man bör låta var och en tro vad han vill."* Ingen kan tvingas till den rätta tron. Är inte det tolerans?

Luther drog enbart en gräns där våld fanns med i spelet eller där man ifrågasatte den samhällliga ordningen (som var fallet med döparna). Om man vill vara rättvis måste man därför fråga: Känner inte vi också igen detta? Har inte toleransen också i vårt pluralistiska och toleranta samhälle gränser? Eller hur ska vi motivera statliga myndigheters agerande mot hatiska kommentarer i sociala medier eller mot användande av nazistiska symboler och paroller (pedofili ska vi inte ens nämna). Man talar här om en stark demokrati (wehrhafte Demokratie) som kan försvara sig själv.³⁸ Den som öppet ifrågasätter vårt samhälles grundprinciper (demokratische Grundordnung) iakttas av statliga organ eller åtalas t o m.

Inte heller hos oss råder alltså en obegränsad tolerans mot allt och alla. Därför bör vi vara försiktiga när vi dömer Luther och hans tid. Då drog man gränserna annorlunda än idag (dvs snävare). Dock handlade det om samma princip.

Det är ett av problemen i vår tid att inte bara ett fåtal tror på en illusion: gränslös tolerans. För många är det som en orubblig "trossats" som de skyltar med vid varje tillfälle. Det som man i detta fall tror vara tolerans har för länge sedan fått en annan betydelse än det ursprungliga begreppet. Idag blandar man ofta ihop *tolerans* med *acceptans*. Man menar att man inte bara ska tolerera (stå ut med) allt utan också behöver godkänna eller bifalla det. Men det leder ju till ett läge där man inte längre har en egen uppfattning utan håller allt som andra tycker och gör för gott och rätt.

Det som vi kan se i detta är en felutveckling som brett ut sig alltmer ända sedan upplysningstiden. Den har att göra med slagordet: *"Var och en efter sin fason."* Detta uttalande gjordes av Fredrik II av Preussen. När det gällde att godkänna katolska skolor i Preussen skrev han i marginalen av ett papper: *"Här måste var och en bli salig efter sin fason."*³⁹ Med detta menade han mer än Luther när han sa: *"Man ska låta var och en tro som han vill!"* Den preussiska kungen ville inte bara stå ut med andra trosbekännelser som existerar intill hans egen (tolerera dem). Denna idé hade redan funnits före honom. För kung Fredrik var alla religioner likadana (jfr Lessings ringparabel ur "Nathan den vise"). Det handlade inte längre om en fråga om vad som är sant. Var och en borde hålla sin egen uppfattning för sann.

Allt gäller på samma sätt – och blir i slutändan likgiltigt. Det spelar inte längre någon roll för en själv vad någon annan tror på, om han eller hon är på rätt väg eller inte.

Här måste vi komma ihåg: I vårt dagliga liv klarar vi oss inte utan tolerans. Detta lär oss vår erfarenhet. Alla kan inte ha samma uppfattning och smak (om t ex kläder, mat, musikstil) som jag själv. Vi har förstått att vi behöver stå ut med sådana meningsskiljaktigheter. Men när det gäller frågor om vår frälsning och eviga salighet blir tolerans och likgiltighet väldigt farliga. I detta sammanhang är Bibeln högst *intolerant*. I den läser vi: *”Hos ingen annan finns frälsningen, och under himlen finns inget annat namn som människor fått genom vilket vi blir frälsta”* (Apg 4:12). Det finns alltså inte många vägar till frälsningen, utan bara en enda. När det handlar om Guds sanning, vore det en felaktig uppfattning av kärlek om vi skulle vilja ge upp denna sanning.⁴⁰

Den romersk-katolska filosofen Robert Spaemann (född 1927) beskriver väldigt bra vad en meningsfull tolerans består i:

Jag kan kräva aktning (hänsyn, ”Achtung”) för min övertygelse – även om övertygelsen är falsk. Denna aktning gäller dock i så fall min person (person-tolerans) och inte min övertygelse (sak-tolerans), som jag företräder. Om en annan person inte håller med mig i min uppfattning, kommer han eller hon att försöka övertyga mig om att den inte är bra... Felaktigt blir det endast när man i toleransens namn kräver att man inte längre ska ha någon övertygelse... Då upphöjer man relativism till lag.⁴¹

Hänsynstagande till personen får inte dölja skillnader i sakfrågor (så som det blivit gängse praxis i kyrkornas ekumeniska rörelse). När jag vet att den andre är på falsk väg och jag låter honom fara iväg utan vidare, så är det inte kärlek utan stor likgiltighet och kärlekslöshet.

Det gäller också vid falska och obibliska läror. Då är tolerans oftast inte kärlek utan farlig vårdslöshet. Aposteln Paulus jämför falsk lära med en cancertumör som sprider sig (2 Tim 2:17). Genom falsk lära förstörs tilliten till Bibeln. Tillit kan endast bygga på sanning och sanningsenlighet. Den som tar det bibliska budskapet på allvar som Guds ord kan inte se det som ett föremål där man beroende på rådande tidsanda och smak kan tänka sig stryka eller ändra vissa delar. Den heliga Skrift är inte vår egendom som vi förfogar över utan den är Guds egendom.

Då och då har man berömt Luther som samvetsfrihetens uppfinnare. Han var ju 1521 i Worms så pass modig att han som enskild person

där trotsade rikets alla samlade storheter och hänvisade till sitt samvete. "Här står jag. Jag kan inte göra annat. Gud hjälpe mig!" Det var utan tvekan mod som imponerar. Men det man inte får glömma här är följande: Han kräver inte att bara få ha sin egen uppfattning, utan han hänvisar till den heliga Skrift. Hans samvete är bundet vid Guds Ord. Han är redo att ge upp sin uppfattning och att ta tillbaka den, om man övertygar honom med argument från den heliga Skrift att hans övertygelse är felaktig. Även denna hållning föll sig inte lätt för honom. Redan före fördraget i Worms upplevde han stora prövningar (anfäktelser). Även senare gick han igenom djupa kriser, där han tycktes bli krossad av det omätliga ansvaret (t ex hans depression 1527–28). Hade han då inte haft sitt orubbliga fäste i Guds vissa Ord, hade han inte klarat sig i prövningarna.

Att man inte får sätta kärleken till sanningen mot kärleken till ens nästa – så som det idag ofta sker – visar oss slutligen ett citat ur våra lutherska bekännelseskriter. I dessa ser vi tydligt att det behövs mycket tålmod mellan kristna bröder och systrar och att man ska tolka allt till det bästa (8:e budet), så att det ska kunna vara möjligt att leva ihop i kyrka och samhälle. Philipp Melanchthon skriver i Apologin (art 4):

[Kärleken är] gent emot människor inte egensinnig, hård och brutal, [utan] den överser med vissa fel hos vänner, [...] den fördrager andras mera ohyfsade uppträdande såsom en allmänt känd sentens säger: Du ska lära känna men inte hata din väns seder. Inte utan avsikt anbefaller apostlarna den kärlekens utövning som filosoferna kallar måttfullhet. Ty denna dygd är nödvändig för att upprätthålla den allmänna endräkten, som inte kan bestå om inte församlingsherdar och menigheter överser med mycket och förläter varandra mycket.⁴²

Detta är tolerans som är rätt tolkad och en bibliskt grundad tolerans!

Noter

- 1 Luther, Von den Juden und ihren Lügen, 1543 (LW 47, 268; LW= Luther's Works; Walch² 20,1989f; Walch² = St. Louis utgåvan). Översatt från LW till svenska av SE.
- 2 Där står tolerans för en tillåten avvikelse från idealmåttet.
- 3 Luther, Von weltlicher Obrigkeit, 1523 (Walch² 10,395f).
- 4 Luther, Von den Juden und ihren Lügen, 1543 (LW 47,275; Walch² 20,1997).
- 5 Jfr Gottfried Herrmann, Luther und die Juden, i THI 1998/4.

- 6 WA 11,314-336; Walch² 20,1792-1821.
- 7 Rom 9:3–5: Israeliterna är ”mina landsmän efter härstamning. ... de har barnaskapet och härligheten, förbunden och lagen, tempelgudstjänsten och löftena. De har fäderna, och från dem har Kristus kommit som människa, han som är över allting, Gud, prisad i evighet, amen.”
- 8 Walch² 20,1795.
- 9 Brev till Bernhard, en omvänd jude; Walch² 20,1824 (översatt av HL).
- 10 Luther, Brev till Josel von Rosheim, 1537 (Walch² 20,1826-1829).
- 11 Luther, Brief wider die Sabbather an einen guten Freund, 1538 (LW 47,57-98; Walch² 20,1828-1861).
- 12 Walch² 20,1860-2029; LW 47,121-306. Samma år publiceras ”Vom Schem Hamphoras und vom Geschlecht Christi”, tryckt i Walch² 20,2028-2109.
- 13 Dorothea Wendebourg, Ein Lehrer, der Unterscheidung verlangt, i ThLZ 140 (2015), sp 1034-1059 (speciellt sp 1042).
- 14 Luther, Vier tröstliche Psalmen an die Königin von Ungarn, 1526 (WA 19,608,4f; LW 14, 269,272).
- 15 Luther, Sendbrief vom Dolmetschen, 1533 (EA 37,254; LW 35, 209).
- 16 Walch² 1,998; 1,1097; 2,2030; LW 3 om 1 Mos 16:12 och 1 Mos 17:15f och LW 8 om 1 Mos 49:19 m fl.
- 17 Uwe Klärner, Luthers Aussagen zum Wucher, i Theol. Handreichung 1994/4, s 10ff.
- 18 Heinrich Böhmer, Luther im Lichte der neueren Forschung, Leipzig ³1914, s 103.
- 19 Citerat enl Dorothea Wendebourg, Martin Luther und die Juden; föredrag på en konferens av EKD (evangeliska kyrkan i Tyskland) för ledamöter i tyska Bundestag och Europaparlamentet i Eisleben 7 juni 2013; tryckt i Evangelische Verantwortung 2013/9+10, s 5ff.
- 20 Just detta var också Luthers poäng, jfr LW 47, 272; dessutom: Luther rekommenderar predikanter: ”*De bör inte förbanna dem eller skada deras personer för alltid. För judarna har förbannat och skadat sig själva mer än nog...*” LW 47,274.
- 21 I Luthers närmare omgivning fanns inga judiska församlingar. Endast i Eisleben med omnejd fanns det judar. Här har vi en av orsakerna till att Luther i sin sista predikan 1546 i just Eisleben ännu en gång varnar för judar.
- 22 Augustinus, De Civitate Dei 18,46 (jfr Contra Faustum 13,11); citerat från D Wendebourg, Martin Luther und die Juden, ibid s 6.
- 23 De tidigaste belägg för en märkning av människor med avvikande tro hittar man i de islamiska rikena på 800-talet. Den gällde judar och kristna. Sedan 1200-talet förekommer en märkning av judar och muslimer också i Europas kristna länder (jfr 4:e Laterankonciliet 1215). Jfr https://en.wikipedia.org/wiki/Yellow_badge.
- 24 Jfr Uwe Siemon-Netto, Der erfundene Luther: Wider das Klischee vom „Wegbereiter Hitlers“, 1999.
- 25 D. Wendebourg, Martin Luther und die Juden, ibid. s 13.
- 26 Observera: Luther pratade om att förstöra synagogor först efter att den tänkta utvisningen avslutats.
- 27 Citerat efter SELK-Info Nr 412 (sept 2015), s 19.
- 28 Martin Brecht, Martin Luther (biografi i 3 band), Berlin 1989, Bd 2, s 327f – om käl-

- lorna jfr Paul Wappler, Die Täuferbewegung in Thüringen 1526-1584 i Beiträge Zur neueren Geschichte Thüringens, Jena 1913, s 48f, 57ff
- 29 <https://de.wikipedia.org/wiki/Reinhardsbrunn>.
- 30 Lagens text finns i Johann Hast, Geschichte der Wiedertäufer von ihrem Entstehen zu Zwickau in Sachsen bis auf ihren Sturz zu Münster in Westfalen, Münster 1836, s 161ff.
- 31 Luther, Ein Brief an die Fürsten zu Sachsen von dem aufrührerischen Geist, 1524 (WA 15, 219 och Walch² 16, 13f; LW 40, 57).
- 32 Walch² 17, 2220; LW 40, 258f
- 33 WA 31 I,208; LW 13, 61.
- 34 WA 31 I,208; LW13, 62 (jfr 3 Mos 24:16; Tit 3:10).
- 35 Utlåtande 1536. Författare: Melanchthon i samarbete med Bugenhagen och Luther; text i WA 50,8-15; Walch² 20,1752-1757.
- 36 WA 25, 145f; LW40, 230; jfr också Armin Kohnle, Martin Luther, Holzgerlingen 2015, s 134.
- 37 Det kan jämföras med gränsdragningen mellan ”fredlig islam” och ”islamistisk terror” som så många i vår tid propagerar för (men som är svår att förverkliga).
- 38 Det sker mot bakgrund av de dåliga erfarenheter som gjordes i Tyskland under Weimarrepublikens tid, då man inte gjorde tillräckligt på detta område.
- 39 Fason (Facon) = form, stuk, skick, livsstil.
- 40 Jfr referat vid ELFK's synodalkonferens 2012: Rolf Borszik, Es ist in keinem andern Heil, Zwickau 2012.
- 41 Tidskriften CICERO 2004/4, s 39.
- 42 Apologie zur Augsb. Konfession 4,242f; BSLK 207; SKB143 (OBS: den tyska texten är lite mer utförlig än den latinska som verkar finnas i SKB).

Frågor och svar

Att avgöra vad som är gott och ont

Fråga: Bibel 2000 och Svenska Folkbibeln översätter båda 1 Mos 2:17 ”... kunskapens träd om gott och ont”. Tidigare översättningar har haft ”... på gott och ont”.

Varför har man ändrat översättningen? Och vad är felet med den andra översättningen? Vilken översättning speglar bäst den hebreiska originaltexten?”

Svar: I den hebreiska grundtexten står ord för ord ”*träd kunskapen gott och ont*” (1 Mos 2:9 och 17). Hur ska man binda ihop dessa ord till en mening? Den tidiga grekiska översättningen LXX knyter de tre sista orden som genitiver till trädet. Detsamma gör de flesta engelska översättningar: ”the tree of the knowledge of good and evil” (t ex New International Version, New King James Bible). Kap 3:5 kan vara till hjälp. Där står ordagrant ”*bli som Gud vetande (med kunskap om) gott och ont*”. Här ser vi att gott och ont är *objekt* till vetandet och detta är ett vetande som bara Gud har. Engelska översättningar har: ”like God, knowing good and evil” (NIV, NKJ m fl). Gamla King James Version har ”as gods (som gudar), knowing good and evil”. Kyrkobibeln från 1917 har på detta ställe ”gott och ont” som objekt: ”såsom Gud och förstån, vad gott och ont är”.

Vad menas då med att ha ”kunskap om gott och ont”? Med motsatsparet ”gott och ont” kan man uttrycka totalitet, dvs fullkomlig kunskap, allvetenhet. Så är fallet i 2 Sam 14:17. Där står: ”Min herre kungen är som Guds ängel, han hör *både gott och ont*”, dvs han vet allt. Men här syftar ”kunskap om gott och ont” främst på *att kunna avgöra vad som är rätt och fel*. Gud har denna kunskap och ormen vill få Adam och Eva att själva avgöra vad som är rätt och fel utan att underordna sig Gud. Ormen lyckades med sin förförelse och alltsedan syndafallets dag vill människan vara sin egen gud och inte hämta kunskapen om rätt och fel från den ende sanne Guden, HERREN.

I 1 Mos 2:9 och 17 har 1917 års översättning ”kunskapens träd på gott och ont”. Det blir dock missvisande, för kunskap om gott och ont är något bra, inte på gott och ont. Men det är bara Gud som har den och den ska hämtas från honom. En hänvisning till Biblicums skrift ”Världshistoriens första dagar – en studie i 1 Mos. 1–3” (2:a uppl 1983) kan här vara på sin plats:

Genom att ta vara på Guds befallning angående kunskapens träd skulle människan förbli i den sanna kunskapen och gemenskapen med Gud. En sådan människa litar på Gud och hämtar kunskapen om gott och ont från honom. Hon är viss om att Gud vet vad som är bäst för henne och i tacksamhet över Guds stora godhet, som hon på många sätt får erfara, prisar hon honom. Den människa däremot, som misstror Gud och själv vill avgöra vad som är gott och ont, överger Ordet och förlorar Guds gränslösa godhet ur sikte. Hon vill bli som Gud och på egen hand avgöra vad som är rätt (s 30).

En god hustru

Fråga: Vad står exakt i Ords 18:22 enligt grundtexten? I 1917 års bibel står: ”Den som funnit en rätt hustru”, medan det i Bibel 2000 och Folkbibeln står: ”Den som finner (funnit) en hustru.”

Svar: Ordagrant i den hebreiska grundtexten står det så som det är översatt i Svenska Folkbibeln och i de flesta översättningar. Den tidiga grekiska översättningen Septuaginta har infört tillägget ”god”: ”Den som har funnit en god hustru . . .” Verbet har perfektform och kan översättas både med ”har funnit” och konstaterande ”finner”.

Versen handlar inte om hur äktenskapet *kommer att* bli utan att äktenskapet är ”något gott” (King James övers.: ”a good thing”, Luther: ”etwas Gutes”). Det kommer kanske att visa sig att hustrun inte är en god hustru eller att mannen inte är en god man. Det vet man ganska lite om på förhand. Hur hustrun blir beror mycket på hur mannen uppför sig i äktenskapet, och hur mannen blir beror mycket på hur hustrun uppför sig. Båda bör noga ta till sig vad Paulus skriver i Efesierbrevet 5:21–33! Då blir det ett lyckligt äktenskap. Mannen ska inte börja med att fråga sig: Är min hustru en god hustru? Han bör i stället fråga sig: Är jag en god man?

SE

Utblick över samtiden

Filosof: Jesus tog inte straffet för våra synder

Tidningen Dagen publicerade den 6 april en häpnadsväckande debattartikel av filosofie doktorn i religionsfilosofi Martin Lembke. Hans skriver bl a:

Läran om ställföreträdande strafflidande är falsk eller åtminstone heretisk. . . Hur än Jesus på korset möjliggjorde vår frälsning så gjorde han det inte genom att i vårt ställe ta straffet för våra synder.

Något bibelstudium hänvisar inte Lembke till och det tycks han inte ha ägnat sig åt. Hade han gjort det skulle han ha upptäckt bl a följande:

Gud kräver fullkomlig helighet: ”Ni ska vara heliga i allt ni gör. Det står ju skrivet (3 Mos 19:2): *Ni ska vara heliga, för jag är helig*” (1 Pet 1:15f). Människan är efter syndafallet en syndare som inte kan uppfylla lagens krav för frid med Gud. Hennes enda räddning är därför att lagens krav uppfylls för hennes räkning av en ställföreträdare och att denne tar på sig konsekvenserna av människans synd: förbannelsen. Därför blev Guds Son människa: *När tiden var inne sände Gud sin Son, född av kvinna och ställd under lagen så att vi skulle få söners rätt* (Gal 4:4–5). Han uppfyllde lagens krav på fullkomlig helighet för alla människors räkning: *Kristus är lagens fullbordan* (Rom 10:4). *Kristus har friköpt oss från lagens förbannelse genom att bli en förbannelse i vårt ställe* (Gal 3:13). *Han bar våra synder i sin kropp upp på korsets trä* (1 Pet 2:24). *Han blev genomborrad för våra brott, slagen för våra synder. Straffet blev lagt på honom för att vi skulle få frid* (Jes 53:5).

Ingen synd kan förlätas utan att den är sonad. *Så renas enligt lagen nästan allting med blod, och utan att blod utgjuts ges ingen förlåtelse* (Heb 9:22). *I honom är vi friköpta genom hans blod och har förlåtelse för våra synder* (Ef 1:7). *Alla har syndat och saknar härligheten från Gud, och de förklaras rättfärdiga som en gåva, av hans nåd, därför att de är friköpta av Kristus Jesus* (Rom 3:23–24). Endast Gud kan försona världen med sig

själv: *Gud var i Kristus och försonade världen med sig själv. Han tillräknade inte människorna deras överträdelser* (2 Kor 5:19).

Det är sorgligt att Dagen utan bemötande tar in en artikel som så tydligt avviker från Bibelns undervisning.

Folkväckelsen dröjer

Ledaren i Kyrka och Folk nr 14 (6 april 2017) har som tema nederlag och seger. Den börjar med att ”den som vill vara en kristen i Sverige idag vet hur det känns att lida nederlag”:

Vår tro och bekännelse som för två generationer sedan präglade hela samhället från kungahus till småskola håller nu på att förvirras, förträngas och förnekas inte bara i samhället utan till och med i Svenska kyrkan. Den folkväckelse som många bett om länge dröjer.

När den stora folkkyrkan i Sverige i stor utsträckning förvirrar, förtränger och förnekar Guds ord är det närmast svärmeri att förvänta sig en folkväckelse. Precis som surdeg genomsyrar mer och mer, gör också avfall från Guds ord det. Därför varnar Bibeln för kyrkligt samröre med det som är obibliskt. Den yttersta tiden kännetecknas av att motståndet mot Gud och hans ord tilltar. Jesus säger: ”Ska Människosonen finna tron på jorden när han kommer?” (Luk 18:8).

Ledaren vill ändå ingjuta hopp om en väckelse, ”att Sveriges folk på nytt börjar söka sitt hopp i evangelium och sin vägledning i Guds lag. Det är fullt möjligt att kyrkan förnyas till trohet och hängivenhet mot Guds Ande och Guds ord.” En sådan förnyelse förutsätter en helt annan kyrka än svenska kyrkan. Den är nu så genomsyrad av bibelkritik och förvanskningar av det enda som kan omvända människor, Guds rena evangelium, att den motverkar i stället för befrämjar en väckelse. En avfällig kyrka har inget löfte om väckelse.

Missionsprovinsen

Som en följd av avfallet inom svenska kyrkan bildades 2003 Missionsprovinsen och under 2005 vigdes den första biskopen och de första prästerna. Man ville inte helt bryta med svenska kyrkan och upprättade därför gudstjänstgemenskaper, s k koinonior, inom svenska kyrkans ram. Men det blev ett omaka äktenskap, en splittring svår att godkänna

för svenska kyrkans ledning och problematisk även för Missionsprovin-
sen. Idag är 15 församlingar, tidigare koinonior, knutna till Missions-
provinserna.

Genom inspiration från Missionsprovinserna i Sverige konstituerades
2013 Evangelisk-lutherska missionsstiftet i Finland. Samma år vigdes
den första biskopen. Missionsstiftet i Finland har drygt 30 församlingar.

Också i Norge har genom opposition mot kyrkoledningen ett stift
bildats: Det evangelisk-lutherske stift. Det har sina rötter i församlingar
som bildades under biskop Børre Knudsen under senare delen av 90-ta-
let. Stiftet fick via Missionsprovinserna sin första biskop 2012 och har
idag fem församlingar.

Missionsbiskop Roland Gustafsson informerar i Kyrka och Folk nr
14/2017 att Missionsprovinserna i Sverige ”arbetar med frågan om regis-
tering som eget trossamfund både utifrån ett juridiskt perspektiv och
ett teologiskt”. Dess Läronämnd har arbetat fram ett dokument som
betonar ”vikten av läro- och kyrkogemenskap” ”på Skriftens och be-
kännelsens grund”. Biskop Gustafsson och hans adjunkt Jakob Okkels
skriver: ”Det blir värdefullt att få ta del av systerstiftens erfarenheter och
synpunkter på detta dokument.”

I januari 2016 möttes biskoparna från de nordiska lutherska stif-
tens gemenskap och representanter för International Lutheran Council
(ILC). ILC är en global organisation som grundades 1993. Den samlar
närmare 40 lutherska kyrkor till gemensamt stöd och teologiskt arbete.
Missionsprovinserna liksom de nordiska systerstiftet har ansökt om med-
lemskap i ILC. De största kyrkorna inom ILC är Missourisynoden och
Brasiliens evangelisk-lutherska kyrka. Dit hör också bl a Självständiga
evangelisk-lutherska kyrkan i Tyskland (SELK) och Den evangelisk-
lutherske frikirke i Danmark.

Källor: Kyrka och Folk nr 14/2017 och ILC:s hemsida.

”Inte allena” - kritik av Luther

I tidningen Dagen 24 mars 2017 presenteras en intervju med Joel Hall-
dorf och via skype Patrik Hagman med anledning av deras nyligen ut-
komna bok *Inte allena – varför Luthers syn på nåden, Bibeln och tron
inte räcker* (Libris förlag 2017). Halldorf är lärare vid Teologiska
Högskolan i Stockholm och Hagman docent i politisk teologi vid
Åbo Akademi.

Halldorf säger i intervjun:

Vi menar att det är ett onödigt vägval att ställa nåd och gärningar helt och hållet mot varandra. Samma sak när man ställer Bibeln mot traditionen. Hela den medeltida kyrkan och den kristna erfarenheten var överens om att gärningar stöttar vår tros utveckling. Men Luther avfärdar den synen på gärningar helt.

Halldorf menar att Luther ”övertolkat” vad Paulus säger om nåden och tron. Han fortsätter:

Luther tänker hela tiden på nåd i termer av förlåtelse. På så vis blir frälsningen något rent juridiskt, något som sker utanför oss. En domstolsförhandling om oss, där vi förklaras som frikända, snarare än en nyskapelse i oss.

– Men jag tror att vi alla har erfarenhet av att gärningar, som att gå i gudstjänst, gör något inom oss. Att det faktiskt formar oss. Luther tänker inte tillräckligt på kristenblivandet här.

När inte *Skriften allena* är högsta norm, regel och rättesnöre för vad som är biblisk kristendom blir resultatet en felaktig tolkning av nåden och tron. Enligt Bibeln är Guds godhet/kärlek en del av hans väsen, inte till någon del beroende av godhet hos människan. ”Så älskade Gud *världen* (som vänt honom ryggen i otro)” (Joh 3:16). ”Gud är kärlek” (1 Joh 4:8). *Lagen* kräver hjärtan och gärningar som är helt fria från synd. ”Ni ska vara heliga, för jag är helig” (1 Pet 1:16, citat av 3 Mos 11:44). *Det glada budskapet, evangeliet*, är att vi syndare (”Alla har syndat”, Rom 3:23) ”förklaras rättfärdiga som *en gåva, av hans nåd*”, inte genom någon egen förtjänst utan ”därför att de är *friköpta av Kristus Jesus*” (Rom 3:24). ”*En endas rättfärdighet har lett till en frikännande dom*” (Rom 5:18).

Bibelns befriande evangelium om en frikännande dom uteslutande tack vare Kristi ställföreträdande gottgörelse hade tappats bort i den kyrka som Luther tillhörde. Människor hänvisades till laggärningar för att försöka vinna Guds acceptans, fast Bibeln så tydligt lär ”att människan förklaras rättfärdig genom tro, *utan laggärningar*” (Rom 3:28).

Martin Luthers befriande upptäckt var det villkorlösa evangeliet. Tidigare hade han inte sett hur avgörande det är för en rätt bibeltolkning att skilja mellan lag och evangelium. Han hade fått lära sig att nåden innebar ”nådekrafter” med hjälp av vilka han så småningom skulle kunna uppfylla lagens krav. Guds benådning gjordes beroende av att

människan uppfyllde vissa villkor. Lag blandades in i evangeliet så att det villkorlösa evangeliet inte förblev villkorslöst och evangeliet blandades in i lagen så att lagens krav på *hjärtats* renhet tonades ner eller begränsades till en *yttre* laguppfyllelse.

I likhet med den romersk-katolska kyrkan blandar Halldorf och Hagman ihop rättfärdiggörelsen och helgelsen. Rättfärdiggörelsen blir ”en nyskapelse i oss”, en helgelseprocess, en trosutveckling med hjälp av gärningar, ett ”kristenblivande”. Enligt Bibeln handlar rättfärdiggörelsen inte om vår helgelse utan om Guds frikännande dom bara tack vare Guds godhet och Kristi förtjänst. Detta villkorlösa evangelium är en gåva som har makt att skapa tro, dvs en nyfödelse som innebär att den benådade syndaren får en ny vilja som *vill* älska Gud och sin nästa. Helgelsen är alltså inte en förutsättning för Guds frikännande dom utan en *följd* av den och leder till en kamp mot den gamla människan (”köt-tet”) som också finns hos henne. ”*Ingen människa förklarar rättfärdig inför honom genom laggärningar. Vad som ges genom lagen är insikt om synd*” (Rom 3:20).

Det är tragiskt och till stor skada för teologie studerande när deras lärare förkastar ”Skriften allena” och i linje med den medeltida kyrkans tradition blandar samman lag och evangelium, rättfärdiggörelse och helgelse. *Skriften allena, Nåden allena och Tron allena* sammanfattar inte bara Luthers reformation. Avvisas det som dessa termer står för går också det villkorlösa evangeliet förlorat, det enda som kan föda oss på nytt och ge oss evigt liv.

SE

Finland: strid om äktenskapet

I Finland har könsneutrala äktenskap blivit lagliga från 1 mars 2017. Ett medborgarinitiativ som syftade till att annullera den nya lagen (se *Biblicum* nr 4/2016) förkastades av riksdagen den 17 februari i år. Det blev denna gång mycket klarare siffror än vid den första omröstningen, eftersom många som då röstade emotsåg ett problem i att lagen skulle kullkastas på detta sätt. Det skulle ofelbart ha lett till ett nytt medborgarinitiativ.

Omedelbart efter beslutet intensifierades lobbningen för att Den evangelisk-lutherska kyrkan i Finland (ELKF) skulle acceptera vigsel av samkönade. Ärkebiskop *Kari Mäkinen* förordade detta redan när lagen

godkändes. Borgåbiskopen *Björn Vikström* ansåg däremot att kyrkan borde avstå från vigselrätten och i stället införa välsignelse såväl av heteropar som homopar. Han gjorde tillsammans med Helsingforsbiskopen *Irja Askola* ett offentligt ställningstagande där de uttryckte glädje över den nya lagen. Men de efterlyste tålmod när det gäller att anpassa den kyrkliga lagstiftningen. De önskade att man inte skulle låta kyrkopolitiska strider förstöra glädjen för dem som får gifta sig.

Några dagar efter beslutet lämnade 15 kyrkomötesombud in ett initiativ till kyrkomötet: att samkönade par skulle kunna få kyrklig vigsel men att enskilda präster inte skulle bli tvungna att viga ifall detta strider mot prästens syn på äktenskapet. Bland Borgå stifts kyrkomötesombud lyftes kyrkoherde Bo-Göran Åstrand i Jakobstad fram som en representant för motionärerna. Han har tidigare verkat som redaktör för Svenska Lutherska Evangelieföreningens tidning *Sändebudet*. Anmärkningsvärt är att detta språkrör för en av de mest konservativa inomkyrkliga väckelserörelserna inte direkt tagit ställning i frågan.

Förslaget presenterades i media som en kompromiss. I själva verket skulle en sådan ändring vara en kapitulation inför samhällets påtryckning. Kyrkomötet kommer att debattera motionen vid vårsessionen i maj.

Redan den första dagen, den 1 mars, gifte sig ett antal samkönade par. De som tidigare registrerats i partnerskap har kunnat lämna anmälan att ändra partnerskapet till äktenskap. I mars vigdes i hela landet 87 samkönade par och 770 partnerskap ändrades till äktenskap.

Några präster sade sig vara beredda att viga, även i strid mot biskoparnas vädjan. Detta har lett till några anmälningar till domkapitlet i Helsingfors och man har inlett utredningar. Men i skrivande stund har inga åtgärder ännu vidtagits. Biskoparna har i allmänhet låtit förstå att det blir påföljder, men det torde inte leda till ”avkragningar”. Sådana har i flera fall verkställts med präster som varit aktiva i Missionsstiftet.

Ola Österbacka

Ny aktuell småskrift:

Martin Luthers befriande upptäckt – det villkorlösa evangeliet

av Seth Erlandsson

32 sidor

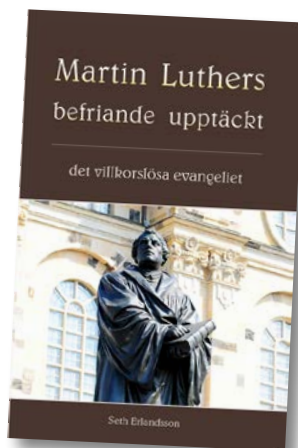
Pris: 39 kr

– vid köp av minst 5 ex. 27 kr/st.

Beställ från:

Biblicums bokförlag

<https://forlag.biblicum.se>

REFORMATIONS- JUBILEUM

Tid: 3 november 2017

Arrangör: Stiftelsen Biblicum

Plats: Hantverkareg. 8, Ljungby

- 14.00 **Här står jag ...**
Pastor Andreas Drechsler,
Dresden
- 15.00 Kaffeuppehåll
- 16.00 **Om en kristen människas
frihet**
Pastor Lars Borgström, Uppsala
- 17.00 **Rättfärdiggörelsen –
är Bibeln oklar?**
Dr Seth Erlandsson, Västerås

<http://www.biblicum.se>

Vädjan om hjälp

- Vi vädjar till alla som förstår värdet av ett fritt bibelforskningscentrum för information och forskning att ekonomiskt stödja Stiftelsen Biblicum. Utan trogna understödjare kan Biblicum inte fullfölja sin viktiga uppgift.

För gåvor (och även för prenumerationer), använd vårt IBAN-konto: SE34 6000 0000 0003 0532 0718 (för betalningar utanför Sverige också BIC/SWIFT-koden HANDSESS).

I Sverige kan även fortsättningsvis vårt bankgiro 251-4701 användas. I Norge finns kontot DnB NOR 7877.08.15400 ännu en tid men kommer så småningom att avvecklas.

Glöm inte att ange vad betalningen gäller!

- Hjälp oss att sprida våra böcker och småskrifter! Inte minst studerande och lärare behöver en saklig information om Bibeln och bibelforskningen, som inte tar sin utgångspunkt i förlegade bibelkritiska teorier utan noggrant presenterar *biblisk tro och historiska fakta om Bibeln*.

- Hjälp oss också att få flera understödjare och prenumeranter på vår tidskrift!

Stiftelsen Biblicum

Besöksadress:

Hantverkaregatan 8 B, 341 36 Ljungby. Tel 0372/86303

Tidskriftens och bokförlagets expedition:

Biblicum, Hantverkaregatan 8 B, 341 36 Ljungby
Tel 070-3938127. E-mail: biblicum@biblicum.se

Kontakt i Norge:

Egil Edvardsen, Solåsvn. 20, 4330 Ålgård Tel 51617540.
E-mail: egil.edvardsen@luthersk-kirke.no

Biblicums hemsida: www.biblicum.se

Webbutik: forlag.biblicum.se